

vi människor

ÅRGÅNG 31

Nr 4/79

Kr 7:—

Kvinnokamp
för fred

MANIFEST

Vart vi ser är livet hotat — av utplundring, strålning, krig. Det gäller våra liv och allas, som kommer eller skulle ha kommit. Kvinnorna har stått utanför de beslut som fört oss till detta läge.

I dag kan vi inte längre stillatigande åse hur hoten ökas, katastroferna tätar — medan den styrande delen av mänskligheten fortsätter att rusta för atomstrålning och atomkrig.

Den största delen av Sveriges kvinnor säger nej till kärnkraft. Kvinnorna har av tradition stått för omsorgen om livet — att spela basard med liv är för oss främmande intill ofattbarhet. Nu måste vi göra det fattbart för oss själva och för männen, att vi är nära gränsen för vad livet tål.

KÄRNKRAFTEN ÄR ETT OJÄMFÖRLIGT HOT MOT LIVETS FORTBESTÅND.

KÄRNKRAFTEN UTGÖR ETT UNDERLAG FÖR KÄRNVAPENKRIGET — LIVETS UTROTANDE.

KÄRNKRAFTEN ÖKAR GENOM SINA EXTREMA BEVAKNINGSKRAV MILITARISERINGEN I VÄRLDEN, OCH DÄRIGENOM KRIGSHOTET.

KÄRNKRAFTEN GER MÄNNISKOR ALLT FÄRRE ARBETSTILLFÄLLEN OCH ALLT MINDRE ATT SÄGA TILL OM.

KÄRNKRAFTEN LÄSER OSS I ETT CENTRALSTYRT, OJÄMLIKT, OCH YTTERST SÄRBART SAMHÄLLE.

Inga säkerhetsanordningar är tillräckliga mot kärnkraftens risker. Vi menar att en generations kortsiktiga rovdrift inte får tillåtas rubba den ekologiska balans, som vuxit fram genom årmiljoner.

VI SÄGER NEJ
till kärnkraft i folkomröstningen.

KVINNOKAMP FÖR FRED
FOLKKAMPANJEN MOT ATOMKRAFT

innehåll

26 AUGUSTI

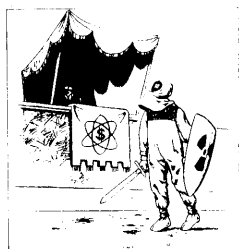
I pressläggningsögonblicket rapport från kvinnoaktionen för fred mot kärnkraft.

sid 3

Birgitta Hambræus: VI HAR MÄNNISKORNA — DOM HAR PENGARNA

Inga-Lisa Sangregorio har intervjuat Birgitta Hambræus, en av våra kunnigaste politiker på energiområdet, om bl a det "kärnkraftsbyråkratiindustriella komplexets" strategi för att behålla kärnkraften.

sid 6

KÄRNKRAFTS-SAMHÄLLET

Robert Jungks viktiga bok "Der Atom-Staat" (på svenska "Kärnkraftssamhället") presenteras i bl a bilder av Ulf Ragnarsson.

sid 10

PASSIVT MOTSTÅND — VAPEN I AKTIV KÄMP MOT KÄRNKRAFT

Lena Melin har deltagit i en massiv antikärnkraftdemonstration i USA och rapporterar därifrån.

sid 12

DUBBLA BUDSKAP OM ENERGIN

Inga-Lisa Sangregorio granskar energisparpolitiken och dess brist på konsekvens. Är det genom att vira raggsockor kring potatis-kastrullen som vi ska spara energi? Eller genom att utnyttja energin mer kollektivt? Är "alternativen" bara en fråga om teknik? Eller vad kan vi vinna med socialt nytänkande?

sid 15

DRICKSVATTEN I TOALETTEN — hur vi spolar bort våra resurser
Använde vi rätt energi till rätt ändamål skulle vi kunna spara massor av energi utan att ens behöva sänka standarden. Michael Edén, forskare på Chalmers i Göteborg, ger några vardagsexempel på intelligent energisparande.

sid 17

MITTEN: 8 SIDOR SKV-NYTT OCH AKTUELLT

Maria Bergom-Larsson: DET GÅR INTE ATT HEJDA OSS NU!

Raquel Urisman har intervjuat Maria Bergom-Larsson om bakgrunden till "Kvinnokamp för fred".

sid 21

PÅSEN UNDER DISKBANKEN

Vi har tagit en mycket liten och mycket vardaglig företeelse — sop-påsen under diskbanken — som utgångspunkt för att granska vårt resurs-slöseri. Per Berg, sopporskare i Göteborg, berättar om experiment med avfallssortering.

sid 24

GRÄTT STOFT I KARACHI

Inez Svensson berättar om sopor i Pakistan.

sid 30

VAGLEDNING FÖR VIDARELÄSNING

sid 31

OLJAN ÄR INTE ALTERNATIVET

Bilder från oljekatastrofen i Stockholms skärgård.

sid 32

MAMMOGRAFERA MERA

— Krav från en nybildad kamgrupp för bröstströmtgen.

sid 34

WILLIAM MORRIS OCH SOCIALISMEN

Margit Palmaer recenserar två nyttgävor av William Morris böcker.

sid 36

vi människor

utges av
Svenska Kvinnors
Vänsterförbund.

Nummer 4/79

Årgång 31

Besöksadress:

Adolf Fredriks
Kyrkogata 12
tel. 08/20 37 56

Postadress:

Box 3120
103 62 Stockholm

Redaktion:

Louise Waldén
Bodil Österlund
Raquel Urisman
Monica Törnblad
(prenumeration)

Redaktionskommitté:

Harriet Clayhills,
Gunilla Myrberg,
Vivan Nyström,
Katja Waldén

Ansvarig utgivare:

Valborg Svensson

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Prenumerationspris:

45 kr/år

Postgiro:

90 24—1

Redaktionen ansvarar
ej för insänt,
ej beställt
material.

Tryck:

Sjuhäradsbygdens
Tryckeri AB, Borås, 1979

KVINNOR I ANDRA LÄNDER

Vi har samlat våra "internationella" nummer fr o m 1975 och framåt (sammanlagt sex stycken) till ett paket.
Pris 20:— + 2 kr porto.

KÄNDA OCH OKÄNDA KVINNOR

Ett särtryck av Vi människors artiklar om bl a Kollontay, Clara Zetkin, Ellen Key, Kata Dalström, Siri Derkert tillsammans med annat kvinnohistoriskt material.
Pris 12:— + 2 kr porto.

Beställ från Vi människor

**SPRID vi människor
TILL MÄNSKORNA
I DITT LIV**

26 AUGUSTI

På nära hundra platser i Sverige "spikades" det här manifestet samtidigt, klockan ett, söndagen den 26 augusti.

Trots att nästan hela landet dränktes i regn kom tusentals människor till torg och parker med fanor och banderoller, för att säga ja till livet och nej till kärnkraft. I Stockholm 10 000, i Göteborg 2 500, i Umeå 1 700, i Sundsvall 1 000, i Södertälje 1 200, i Uppsala 1 500... Och det är bara början. På många platser har man tagit vara på den fantasi och skaparglädje som gått in i fanor och banderoller, och ordnat utställningar. Aktionerna 26 augusti ska dokumenteras i ord och bild, och bilda stomme för vandringsutställningar och kanske studiecirkelar.

Och nya aktioner väntar i vinter. Alternativt lussefirande, internationell kvinnodag mot kärnkraft...

Kampen fortsätter!

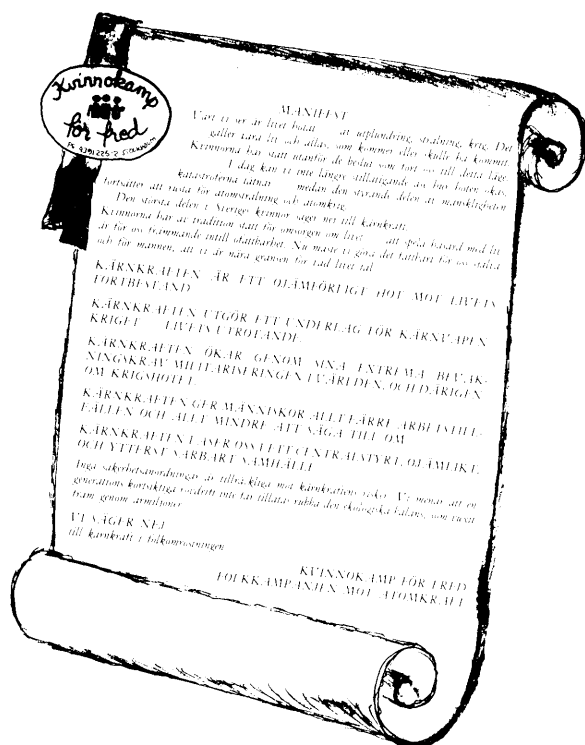
Här är rapporter från några av det 100-tal platser som deltog i 26 augustiaktionen.

Östersund

250 män, kvinnor och barn samlades i Badhusparken vid Storsjön och tränade antikärnkraftsånger tillsammans med musikelever från Birka Folkhögskola. Under tiden delades en upptryckt "dialog" ut till mötesdeltagarna. Dialogen var frågor och svar kring kärnkraften. 12.30 gick tåget med sång längs stranden, över järnvägen och upp genom stan till Rådhusets trappa som fylldes med kärnkraftsmotståndare och deras fantastiska konstverk i form av flaggor och plakat. Efter sång lästes manifestet upp och Winnifred Ross hälsade från vänner världen över. Dialogen framfördes och det blev en liten pjäs med röster från många av deltagarna. Ytterligare en sång avslutade Östersundmanifestationen som bevakades av dansk TV. Man beslutade att arbeta vidare bl a med en utställning av fanorna och att begära en extra visning av filmen Kinasyndromet för att i samband med visningen ha en diskussionsafton.

Lund

Trots dåligt väder samlades 850 personer (varav många män) bakom 144 banderoller och fanor på Stortorget. Där togs manifestet emot av inbjudna kvinnliga kommunfullmäktigeledamöter. Tåget gick under sång och musik ned till

Stadsparken. Där talade bland andra Ingegärd Rösler-Rosenberg om kvinnors kamp för fred och mot atomvapen. Karin Lentz läste egna dikter och även barn läste sina egna dikter. Tillsammans med Kvinnocentrums kör sjöng man antikärnkraftsvisor. En planerad fest fick inställas på grund av det dåliga vädret.

Göteborg

Det var en fantastisk stämning trots uselt väder, när 2 500 göteborgare samlades på Götaplatsen, där manifestet uppsatt på ett stort plakat bars upp för trappan. "Göteborgsligan" sjöng *Kvinna, du måste våga*, när tåget satte igång till Slottsparken under sång och slagordsropande. I Slottsparken uteblev den planerade musiken, högtalaranläggningen gick inte att använda i det dåliga vädret. Man fick använda megafoner i stället. Huvudanförandet, av Ingrid Segerstedt-Wiberg, handlade om sambandet mellan kärnkraft och atomvapen. Helga Lass, Kyrkans Ungdom, uppmanade alla kristna att säga nej till kärnkraft vid folkomröstningen. Arrangörerna tänker ta kontakt med Hantverkshuset för att ordna en utställning av fanorna och banderollerna.

Uppsala

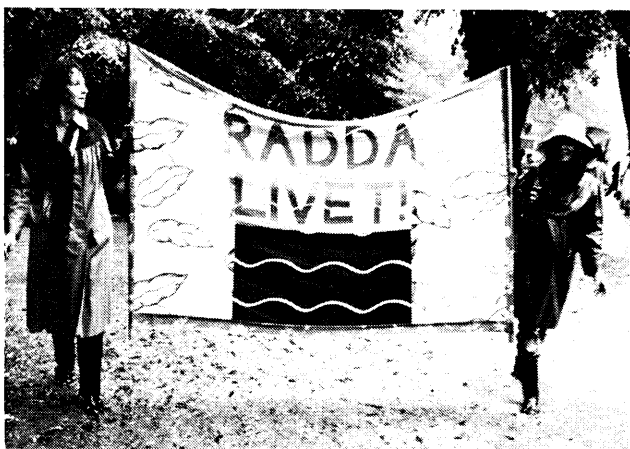
I Uppsala fick man tidigarelägga sina arrangemang då Fälldin skulle komma senare på dagen. Alltså avmarsch i spöregn från Vaksala torg kl. 11. Fanor fanns, men många hade spa-

rat på sina banderoller för att de inte skulle förstöras i regnet. Vid Slottsbacken hälsade Ruth Bohman från SKV välkommen och manifestet lästes upp. Maj Wechselman talade om sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen och den kvinnliga traditionen att värna om livet. Hon berättade om planerna att anordna ett "lågenergilucia" vilket väckte jubel. Uppsalamötet slog fast att Forsmark inte får laddas, att 800-kilovoltsledningen inte får byggas och att hetvattenledningen mellan Forsmark och Uppsala måste stoppas. En representant för Folkkampanjen uppmanade alla att försöka medverka i Barsebäcksmarschen 8 september.

Skövde

1 000 människor mötte upp i militärstaden Skövde i Helenaskolans aula. En snabb uppvisning av de vackra fanorna gjorde man på skolgården i hållande regn. Sedan drog sig deltagarna tillbaka in i den torrare aulan med sina banderoller. Trumpetfanfar och Västgötasången inledde mötet där Karin Söder var gästtalare. Den socialdemokratiska prästen Birgitta Nyman talade om en ny skiljelinje i politiken: de som tror att det lönar sig att kämpa och de som inte tror det. Dessutom hölls anföranden av Gunvor Ryding, vpk, och Louise Ydre-mark från Miljöforum.

bilder: Carl Johan De Geer

Stockholm

Regnet öste ned, men 10 000 stockholmare hade ändå infunnit sig på Sergels Torg för att demonstrera mot kärnkraft. Vilken färgexplosion! Färgrika fanor och banderoller, och regnkläder som blänkte i rött, gult, orange. Regnet bidrog till att göra stockholmsmanifestationen till en fantastisk upplevelse. I Humlegården stod folk i vattenpölarna och lyssnade till sånger och tal, tappert och uthålligt. De vackra fanorna har nu sedan de torkat ställts ut på Hornsgatan 6. De kommer att användas igen. "Aldrig, aldrig, aldrig ger vi upp."

UMEÅ

"Om det blir bullar över kan vi ta hem dom och frysa ner", sa kvinnorna som satt runt bordet och bredde smör på grahamsbullarna. "Vi har nu 500 bullar. Det blir nog lagom." Kvinnorna runt bordet kom från VPK, Centern, kyrkan, Husmodersföreningen, Fred och Frihet, SAFE, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Kvinnor och Arbete i Västerbotten, Folkpartiet, Grupp 8 och Folkkampanjen mot atomkraft.

"Kom till Döbelns park klockan två", hade vi sagt.

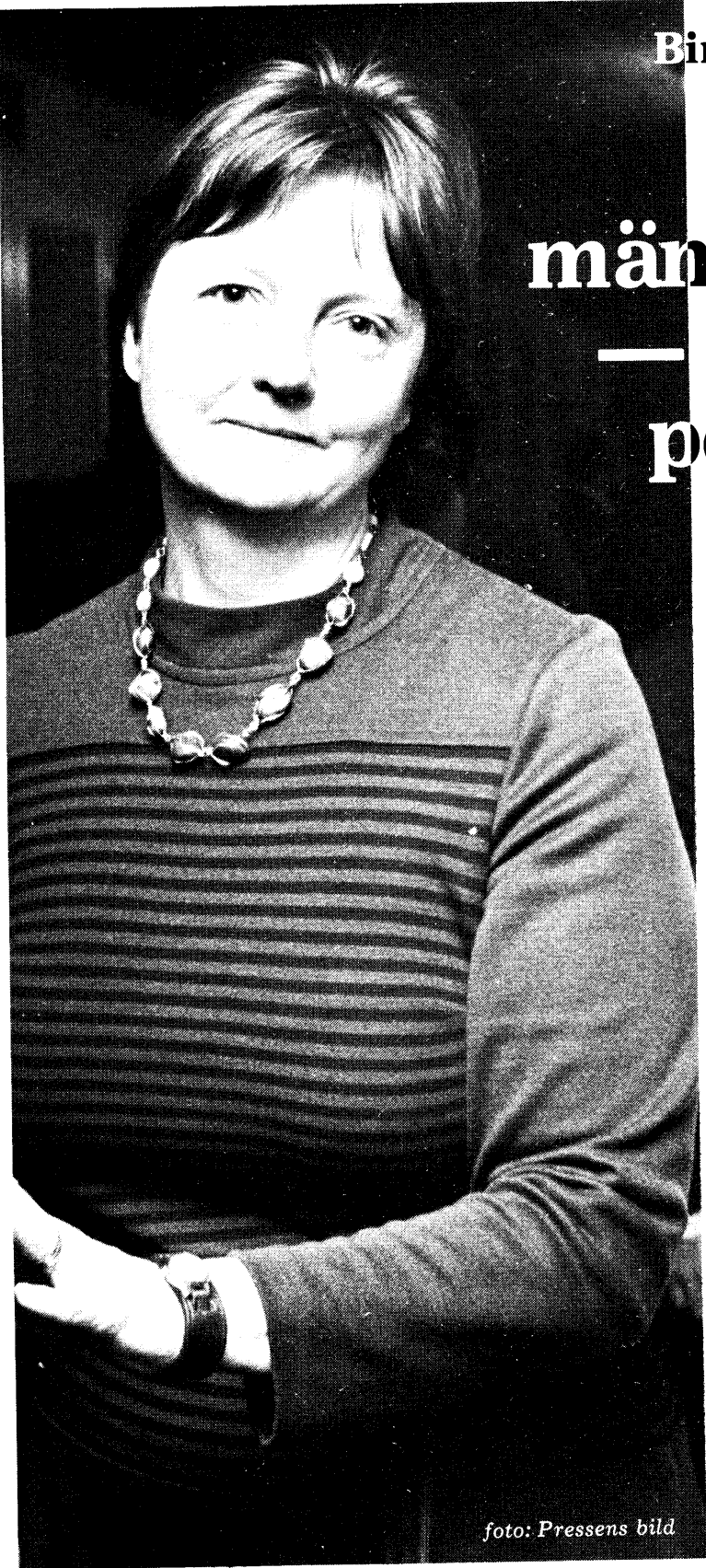
Och folk kom. I gabardin och hatt, i folkdräkt och schallet, i träskor och hög klack, strömmade de in mot parken. I sina händer bar de fanor. In mot parken vajade fanor av köksgardiner, vackra broderade lakan, borddukar och överkast. En höjde sin långborste mot skyn. "Välj livet — säg nej till kärnkraft", "Kärnstopp ger framtidshopp", "Flerfamiljshus spar jord och energi". Längst fram i tåget ett blått lakan med vit text, "Nej till atomkraft", strax bakom tjugo vita fanor gjorda av gamla lappade lakan. Man märkte att det var många som inte gått i ett demonstrationståg förr. De ropade inte i takt och de ropade slagorden även när utroparen var tyst. Det var härligt att höra. Och så sjöng vi: "Kalla det änglamarken eller himlajorden om du vill..."

Ibland tog vi den för högt och ibland lite för lågt. Men sjöng gjorde vi nästan hela tiden. Man fick som en lust att dansa. Det var viktigt att inte gå för fort för det var många barn med i tåget och några satt i rullstol och några var trötta i benen för de hade gått många steg i sitt liv. "Gnid och Drag" gjorde stegen lättare med sina fioler och dragspel. Folk stod och väntade på oss i Döbelns park. Vi ställde våra vackra fanor på scenen som var prydd med stora bunkar av blommor. Och inget regn — bara lite mulet. Sånggruppen "Kom igen" sjöng "Förtvivla inte systrar..." — Kunniga kvinnor talade många viktiga ord till oss.

Dom berättade för oss om kärnkraften. Om hur rätt vi har vi som inte längre litar på experterna. Hur viktigt det är att vi protesterar. Det var miljöförbundet — Mona Lundström, centern — Svea Wiklund, Lisa Tegby — vårän präst. Och så Sara Lidman förstås. Utemellan sjöng vi och dansade långdans genom parken och lyssnade på Ceciliakören som sjöng för oss klädda i folkdräkter. Barnen arbetade nog flitigast för de gjorde hela tiden vykort som de lade i en postlåda på vilken det stod "Post till pampar". Ett av korten hade texten: "Stoppa kärnkraften från Elinor".

Se det var en riktig fest. Med allvar och glädje och en slags tillförsikt. Bullarna räckte inte. Vi var trettonhundra som samlats.

Agneta Norberg

Birgitta Hambræus:

"Vi har människorna — dom har pengarna"

**Intervju:
Inga-Lisa
Sangregorio**

Kärnkraftsfrågan har fällt två regeringar och splittrat partierna inbördes. Med tiden har kärnkraftsdebatten vidgats till att bli en energidebatt och håller nu på att fördjupas till att handla om hur vi vill att det framtida samhället ska se ut.

I folkomröstningen i vår kommer vi att få möjlighet att direkt lägga vår röst i en av de viktigaste framtidsfrågorna. Men segern är inte vunnen, och motståndarna är förvisso välorganiserade.

Vad kan vi vänta oss, vad kan vi göra? Inga-Lisa Sangregorio har talat med Birgitta Hambræus, som var den som på allvar tog upp kärnkraftens problem i riksdagen och som i dag är en av våra kunnigaste politiker på energiområdet.

foto: Pressens bild

På kvinnoseminariet i maj tyckte jag du verkade lite nere och chockerad över kärnkraftsförespråkarnas metoder. Jag fick intrycket att du nästan var rädd att de skulle lyckas skrämma folk att rösta ja till kärnkraften.

— Kanske var jag trött. Jag är optimistisk nu. Det har vänt, det märker jag när jag är ute och reser i landet. Jag märker det också på en sån sak som att Strålskyddsinstitutet i sin petita för första gången klart skriver att kärnkraften håller på att omprövas. Man tar på allvar att det kan bli en avveckling.

Men visst har jag onda aningar också. Våra motståndare är välorganiserade, och de har alla resurser. De flesta tror att riksdagen redan har beslutat om folkomröstningen, men det formella beslutet är inte fattat än — det blir antagligen inte förrän i november — och det innebär att nej-sidan inte får några pengar förrän då. Formellt är situationen naturligtvis densamma för ja-sidan, men i praktiken har de ju redan alla resurser. Ja-sidan är regeringens alternativ, kraftindustrins alternativ, industriverkets alternativ... Vad vi har på nej-sidan är inte pengar utan människor. Den jämförelse som väl ligger närmast till hands, och som kan ge oss tröst och mod, är EG-omröstningen i Norge. Där fanns också alla pengar på den ena sidan och allt engagemang på den andra.

I maj var du rädd att det skulle skapas en akut bristsituation, med oljeransonering och så vidare, för att skrämma människor att rösta ja. Hur är läget nu?

— Om vi slipper oljeransonering i vinter så är det faktiskt i viss mån min förtjänst, genom att jag gått ut offentligt och visat hur regeringen har försökt manipulera fram en

oljebrist genom att inte tillåta en höjning av priserna. En ransonering med mörkt och kallt i stugorna skulle säkert ha gynnat kärnkraftssidan. Om vi får ransonering är det regeringens fel, för det har hela tiden funnits olja att köpa. — Det har faktiskt gett mig en viss tillfredsställelse att se hur de har handlat precis som man kunnat förutse, på punkt efter punkt.

Vilka drag kan vi vänta oss nu?

— Nu kommer det ett antal utredningar. Det är dels den om Harrisburg, där ju bara kärnkraftsanhängare är med. De kommer inte direkt att ljugas — men de kommer att studera fel saker. Det viktiga med Harrisburg var ju att experterna var så förvirrade. Och så att det som betecknats som ytterligt osannolikt faktiskt var ytterligt nära att inträffa!

Sen kommer det en utredning om vad det kostar att ersätta den elektricitet som kommer från kärnkraften med annan el. Men det ska vi ju inte alls göra! Vi har för mycket el i dag!

Det är visserligen sant att kärnkraften i dag svarar för bortåt en fjärdedel av elförsörjningen (men bara för ca 5 procent av den totala energiförsörjningen), men det innebär inte att en så stor andel faller bort om kärnkraften avvecklas. I dag utnyttjar vi inte vattenkraften till fullo. Det beror på att kärnkraften och inte vattenkraften numera är vad man kallar "baslast" i elförsörjningen. Man kan ju inte lagra el, utan tillgång och efterfrågan måste hela tiden stämma överens. I Sverige är alla ledningar förbundna i stamlinjenätet, och CDL. centrala driftsledningen, bestämmer hur man ska köra kraftverken så att det blir så ändamålsenligt som möjligt. Tidigare var vattenkraften baslast, och oljekondensverk el-

ler gasturbiner användes för att klara av toppbelastningar, när det t ex var Hylands hörna eller liknande. Men i och med att kärnkraften infördes måste den bli baslast, eftersom man inte kan hålla på att stänga av och koppla på kärnkraftverk efter behovet. Den el som vid ett visst tillfälle produceras av kärnkraftverken kommer alltså i första hand till användning, och sen används vattenkraften för att reglera behovet. Att sätta likhetstecken mellan kärnkraftens andel av elförsörjningen i dag och bortfallet av el om kärnkraften avskaffas är därför missvisande.

Nu är det på gång ett par inofficiella "parallellutredningar" till båda de här utredningarna. Björn Kjellström tittar på Harrisburg, och en grupp med folk från bl a Malte och Miljöförbundet försöker besvara frågan vad det kostar att inte avveckla kärnkraften. Men den som ställer "fel" frågor får naturligtvis inte några resurser.

De beräkningar som gjorts av kärnkraftens kostnader i förhållande till andra energikällor har hela tiden byggt på siffror som kraftbolagen tagit fram. Så var det även i energikommissionen, där jag ju satt med. Men i själva verket har kärnkraften aldrig gått ihop: staten har hela tiden pumpat in pengar i kärnkraftsindustrin. Nu gör de sit bästa för att binda så mycket pengar som möjligt före folkomröstningen, så att det ska framstå som riktigt avskräckande dyrt att avveckla. I våras, efter överenskommelsen om folkomröstningen, anslogs t ex ytterligare 600 miljoner till att bygga vidare på Forsmark.

Forsmark I är för övrigt redan laddat — visste du det? Dagen före midsommar. då man kunde utgå från att folk hade annat att tänka på, gav regeringen tillstånd till laddning. Det innebär faktiskt att

den svenska regeringen kört över en gällande svensk lag. Villkorslagen förbjuder laddning om det inte dels finns ett betryggande avtal om uppärbetning och dels har visats hur och var en helt säker förvaring av det högaktiva avfallet kan ske. Inget av dessa villkor är ju uppfyllt, men ändå gav regeringen tillstånd att ladda. Däremot får kraftbolagen ännu inte "trycka på knappen". Enligt rådrumslagen uppskjuts det till efter folkomröstningen. Under tiden får bolagen massor av pengar i skadestånd.

Du talar ganska ofta om "dom — vilka är "dom", och varför agerar de som de gör?

— Ja, ungefär "det kärnkraftsbyråkratiindustriella komplexet". Kärnkraftsmotståndet är ju ett fruktansvärt hot mot dem som bestämt sig för att försörja oss på sina villkor. Det är bland annat de multinationella företagen, som kontrollerar både oljan och uranet. Men kärnkraften är ju samtidigt i hög grad en statlig satsning: staten har pumpat in massor av pengar i kärnkraftsindustrin, och det finns inom byråkratin en oerhörd bundenhet kring det man en gång satsat på. Det är ingenting konstigt med det, och det är viktigt att komma ihåg att det inte är fråga om några "onda" människor som vill oss illa. Men det är ett faktum att det dels finns en betydande tröghet hos apparaterna och dels en inneboende strävan hos varje organisation att fortsätta att växa och skaffa sig mer inflytande. När Vattenfall agerar som de gör är det ju inte en fråga om pengar utan om makt. Att de förnybara energikällorna upplevs som ett sådant hot mot dessa maktstrukturer beror just på att de skulle göra oss mer oberoende. Inte en och en, med hacka och spade, utan på det lokala planet.

Men samtidigt får vi inte

glömma att vi alla för inte så länge sen var med och hejade på kärnkraften! Det är inte så många år sen "atomfysiker" var något av det tjugigaste man kunde vara. När vi nu har fått insikter som vi tidigare inte hade är det viktigt att inte lägga skulden på de människor som byggt ut kärnkraften. De kommer att behövas i fortsättningen också. Vi är ju helt beroende av deras hjälp för att bli av med kärnkraften. Det är ett viktigt arbete att avveckla den, och ett hedervärt arbete. Och det är vår generation som måste ta på sig den uppgiften, även om det är farligare att göra det nu än att vänta. Vi får inte överlämna det till nästa generation: det är i vår generation som kunskaperna och resurserna finns.

När vi diskuterat det nummer av Vi människor där den här intervjun med dig kommer att ingå har vi varit kritiska till en del av den energisparpropaganda som förekommit. Vi tycker att man silar mygg och sväljer kameler, men framför allt har vi kommit fram till att det inte i första hand är försäkelser som krävs utan ett intelligentare utnyttjande av resurserna.

— Precis vad jag tycker! När jag åker omkring ute i landet märker jag hur stor människors ofervilja är. Många är beredda att drastiskt sänka sin materiella standard för att slippa kärnkraften. Då brukar jag säga att jag inte ett ögonblick skulle tveka att kräva uppoffringar — om det behövdes. Men det behövs inte. Det är inte frågan om att sänka vår standard — även om det kanske kunde vara bra av andra skäl — utan om att utnyttja resurserna bättre.

Kärnkraftsmotståndarna brukar ju ofta framställas som teknikfientliga. Vi beskylls för att motsätta oss utvecklingen och vilja gå tillba-

ka till Fattigsverige. Men kärnkraftstekniken är ju en så oerhört klumpig teknik. Att krossa materiens innersta byggstenar för att koka vatten — det kan jag inte kalla en intelligent teknikanvändning! I synnerhet som alternativen finns, om de bara får en chans.

Det har till exempel nyligen gjorts en alternativ energi- och resursplan för mitt eget län, Kopparbergs län. Den visar hur många positiva bieffekter de alternativa energikällorna har. Enligt den planen är det fullt möjligt att med nu känd teknik minska oljeförbrukningen i länet med över 60 procent till 1990 och bli helt självförsörjande med el (i dag importeras 30 procent från andra län). Detta kan ske utan någon utbyggnad av vattenkraften och utan att man lägger ned den energikrävande processindustrin. Däremot förutsätter planen att man bättre utnyttjar den befintliga vattenkraften och att industrins energianvändning blir effektivare än i dag — på sina håll har man fortfarande närmast medeltida produktionsprocesser! De nya energikällorna blir vindkraft, torv och solvärme men framför allt skogsavfall i form av flis. Flisen kan komma att ersätta de 270 000 ton olja om året som nu används för uppvärmning av bostäder — och pengarna kommer att stanna i landet. 4 000 nya jobb, och meningsfulla jobb, i ett skogslän är en annan bieffekt (se rutan sid. 9).

Men hur går egentligen dina idéer ihop med din partitillhörighet? Förutsätter de inte en planering som strider mot marknadsekonomin? Hur passar de in i ett borgerligt parti?

— Centern är inte ett borgerligt parti. Nåja, det är sant att vi tar avstånd från planekonomi — men vi har motionerat om och genomdrivit en utredning om en hushållningsplan

för naturresurserna. Skämt åsido: centern är en folkrörelse, vi har en stark folklig bas, och jag tror att vi så småningom kommer att ha mer och mer gemensamt med tex de socialdemokrater som är för ett "B-samhälle", alltså ett mer småskaligt samhälle där besluten fattas så nära dem som berörs som möjligt.

Men ni gick in i en regering med moderater och folkpartister...

— Det var en historisk nödvändighet. Jag anser att vi trots allt lyckades göra en del. Om vi *inte* hade gått in i regeringen hade kärnkraftsmotståndarna befunnit sig i en mycket sämre situation än i dag.

— Är centern inte ett borgerligt parti? Vad menar du med det? Det är Birgittas mor, som deltagit i den senare delen av vårt samtal, som ställer frågan.

— Jag menar att skillnaderna i dag inte så mycket går mellan partierna som mellan människor som vill förändra radikalt, från grunden, och de som inte vill det. Det är också en fråga om vilken människosyn man har: en elitistisk människosyn eller en demokratisk. Man hittar företrädare för båda synsätten inom alla partier.

Till slut: vi har talat en del om vad vi kan vänta oss av våra motståndare. Vad tycker du vi kan göra?

— Jag tycker kvinnoaktionen mot kärnkraften hör till det finaste som hänt. Den bär på ett embryo till ett nytt samhälle, och arbetet där liksom Folkkampanjens arbete har ett stort värde i sig. Vi måste visa andra inte bara vad vi är *mot* utan också vad vi är *för*. Kanske kan det arbete vi tillsammans utför för att stoppa kärnkraften samtidigt lägga grunden till det nya samhället. □

	mot kärnkraft	för kärnkraft
direkt efter Harrisburg	53 %	26 %
senare	44 %	35 %
män	36 %	43 %
kvinnor	63 %	17 %

SIFO-undersökning 2 maj 1979

SÅ HÄR ÄR DET I DAG

I dag är det barrskogen som är den lönsamma skogen. Den säljs som virke och massaved. När man planterar ny skog sprutar man bort lövslyet med gift, för att inte barrskogsplantorna ska kvävas. På det sättet får man "ren" barrskog. Men den har nackdelen att bidra till försurningen av marken och så småningom av sjöarna.

När skogen gallras är det i dag inte lönsamt att ta vara de bortgallrade plantorna, utan de får ligga kvar på marken och bidra till insektsangrepp, som skadar skogen och i sin tur ger upphov till ytterligare gifthanvändning.

SÅ HÄR SKULLE DET KUNNA VARA

I stället för att döda lövslyet med gift skördar man det. Det behöver göras en gång vart tredje år de första nio åren. Sen klarar sig barrträden själva. Under mellantiden har lövträdsinlaget bidragit till att minska försurningen av marken och även till att gödsla jorden genom lövfällningen.

När det är dags att gallra barrskogen blir det i motsats till idag lönsamt att ta tillvara de bortgallrade träden, eftersom man kan använda hela trädet (en del blir virke och massaved, en del flis). En person kan på en dag samla flis som motsvarar energiinnehållet i en kubikmeter olja (som i dag kostar över tusen kronor och sannolikt kommer att stiga i pris).

Gifthanvändningen minskar, miljön blir bättre, människorna i skogslänen får meningsfulla arbeten, och en stor del av de pengar som i dag satsas på oljan kan på det här sättet stanna i landet (och i länet).

Robert Jungks

KÄRNKRAFTSSAMHÄLLET

— en bok om 1984 i verkligheten

teckningar: Ulf Ragnarsson

textmaterialet sammanställt av Raquel Urisman

"Ännu har vi inte trätt över tröskeln till plutoniumåldern". Det säger Robert Jungk, författare till boken "Kärnkraftssamhället".

Men vi är på god väg. Det framgår med kuslig tydlighet i boken. Sansat, tydligt och pedagogiskt manar Jungk fram en bild av ett framtida samhälle i atomkraftens våld. En framtidsvision minst lika kuslig som "1984" eller "Du sköna nya värld". Och utvecklingen dit har redan börjat. Redan nu pågår maktspelen bakom kärnkraftsindustrin. Redan nu styrs forskningen, och "obekväma" vetenskapsmän avpolletteras och misstänkliggörs. Några har redan råkat ut för mystiska "olyckshändelser".

Redan nu sätts arbetsmarknadens organisationer ur spel med hänvisning till kärnkraftens speciella faror. Redan nu finns möjligheten att plutonium hamnar i terroristers händer. Och kärnkraftstaterna skyddar sig med pansartransporter och rigorösa personalkontroller.

Uppräkningen kunde göras hur lång som helst. Slutsatsen är i alla fall helt entydig. Kärnkraft och demokrati är oförenligt. En utbyggd atomstat är med nödvändighet en polisstat. Därför att kärnkraften måste skyddas mot sin skapare. Människan. Människan är "felkonstruerad" för kärnkraft och därför farlig. Människan måste anpassas till kärnkraften, få en ny inställning till teknik, övervakas och kontrolleras, lära sig att lita på det "prästerskap" som i tusentals år ska bära ansvaret för kärnkraften, den farligaste av alla teknikgrenar. Vi behöver en ny människa som passar tekniken.

Vi har gjort några bilder där vi tar upp några viktiga avsnitt i Jungks bok "Kärnkraftssamhället". Det är en viktig bok, och en bra bok. Läs den. "Vi har ännu en chans att göra halt innan vi tvingas till total anpassning."

Utan tillstånd av myndigheterna placerades maskiner på det blivande byggnadsområdet på La Hague. 200 bönder protesterar, blir bortmotade och kommer tillbaka och besätter området. En månad senare blir de bortdrivna i en regelrätt militär aktion. Invånarna får nu inte beträda sina egna fält. Getherden Victor protesterar hos myndigheterna i Cherbourg. Han får då en passersedel. Som gäller för att beträda hans egen mark!

En halvtimme tar det "plutoniumriddaren" att bli påklädd. Under noggrann uppsyn av strålskyddsövervakaren tar han i tur och ordning på sig: en trikåtröja med röda bröstband, en vinyldräkt, tre par strumpor, överdragsskor, tre par handskar, andningsapparaten som går från näsan till ögonen, och överdragskappan. Slutligen ännu ett par handskar och "navelsträngen", förbindelsen med syreledningen, som han drar efter sig. Atomriddaren är klar för sin insats.

människor tar fram den radioaktiva malmen ur jorden ● **människor** transporterar den till urananriktningsanläggningar ● **människor** bearbetar den ● **människor** transporterar de därvid framtagna radioaktiva ämnena till bränstavsfabriken ● **människor** framställer radioaktiva reaktorelement av dem ● **människor** transporterar dessa element till reaktorn ● **människor** betjänar och kontrollerar reaktorerna ● **människor** avlägsnar det utbrända kärnbränslet ● **människor** transporterar det till upparbetningsanläggningar ● **människor** sköter upparbetningen ● **människor** transporterar det återvunna kärnbränslet till ny bearbetning ● **människor** tar hand om det radioaktiva avfallet ● **människor** "tar slutgiltigt hand om" d v s begraver eller sänker ned avfall ● **människor** övervakar detta avfall under lång tid.

Passivt motstånd — vapen i aktiv kamp mot kärnkraft

text: Lena Melin

Harrisburgolyckan blev en vändpunkt i opinionen mot kärnkraft världen över. Också i "hemlandet" USA.

Den 5 juni demonstrerade 65 000 personer mot kärnkraft i huvudstaden Washington. Men motståndet växer även på andra håll på kontinenten. Lena Melin skildrar här en mindre aktion i staten Pennsylvania. Artikeln ger en bra bild av hur amerikanska opinionen arbetar.

USA har över 70 reaktorer färdiga och 90 under byggnad. Därför ägnades Miljödagen åt protester överallt i USA mot kärnkraften överhuvudtaget, och mot byggandet av nya reaktorer.

I Limerick, som ligger bara ett par mil från storstaden Philadelphia, byggs just nu två reaktorer. Ett av de kusligt stora kyltornen, som vi har lärt oss känna igen från bilderna av Three Mile Island, håller på att muras upp. Folk i trakten hoppas kunna stoppa reaktorbygget innan det har hunnit mycket längre. En dag demonstrerar 600 personer utanför grindarna i duggregnet. Det höga staketet med taggråd och elkablar är inte färdiguppsatt. Ledningen för bygget har istället rullat ut idylliskt faluröda snöstängsel för att markera var lagöverträdelsen börjar.

Demonstrationen är välordnad. Röda Korsbil, funktionärer, stencilerade sångtexter och instruktioner, bokbord och försäljning av T-

shirts med "Vote No To Nukes" (rösta nej till reaktorer) m m. Man sjunger och talar, äter bullar och håller upp banderoller.

JAG VILL INTE FÅ CANCER OM 30 ÅR står det på en 10-årig flickas plakat.

Hon är med sin syster och sina föräldrar. Det är en medveten och aktiv familj, visar det sig. Liksom alla i trakten är de stenhårt emot reaktorbygget. Dels på grund av olycksrisken, dels därför att anläggningen vid normal drift kommer att släppa ut radioaktivt vatten i floden som området tar sitt dricksvatten ifrån. Familjen anser dessutom att energibehovet kan fyllas utan kärnkraft. Själva har de just byggt ett soluppvärmt hus. Ännu är det ingen vinst ekonomiskt, men de räknar med att skillnaden utjämnas, eftersom olja och andra konventionella bränslen blir allt dyrare.

En västtysk kärnkraftsmotståndare, en gråhårig pensionär som heter Ernst Nikola,

klättrar upp på högtalarbilen och önskar Limerickdemonstranterna framgång. Självbör han nära Wyhl, i Baden-Württemberg. Wyhl är symbolen för det passiva motståndet mot kärnkraften i Västtyskland. Där har lokalbefolkningen lyckats stoppa ett reaktorbygge. Nu gäller det att göra likadant överallt.

Journalisten och författaren Sven Anér från Sverige framför en hälsning från det svenska kärnkraftsmotstånd-

fot: Presens bild

det och talar om att det var Harrisburgolyckan, i och för sig en tragedi, som vände allmänna opinionen i Sverige och gav oss grönt ljus för en folkomröstning. Det är en nyhet för demonstranterna vid Limerick, och det väcker stor entusiasm.

Två kvinnor och en man håller upp en banderoll med "kvinnor mot kärnkraft" på. Är kärnkraften en speciell kvinnoangelägenhet? undrar vi. Nej, svarar Sarah, Pe-

ter och Marion, men det är ju manssamhället som har skapat kärnkraften. Vår ekonomi och vår kultur domineras av män, och kärnkraften är en produkt av utpräglat manstänkande. Kvinnor vill inte stödja en så livsfientlig teknologi, inte enbart därför att de står närmare de livgivande processerna, utan därför att de kan tänka utan att vara bundna av de traditionellt manliga prestigevärderingarna. I en opinionsun-

dersökning gjord efter Harrisburgolyckan var 80 % av alla kvinnor avgjort mot kärnkraft, men bara 40 % av männen. Men kvinnorna behöver stöd för att våga säga sin mening. Det är fortfarande ofta så, här i USA, att kvinnor säger: Visst håller jag med er, men min man skulle aldrig tillåta mig att gå på ett möte mot kärnkraften!

Erica Sanders är 13 år och vill inte ha kärnkraft. Vad är

det som har fått henne att intressera sig för den här frågan? Det är vår kvinnliga chaufför i skolbussen, säger Erica. Hon är aktiv kärnkraft-motståndare, och hon brukar berätta och förklara saker för oss medan vi åker. Ibland blir vi så intresserade och pratar så ivrigt att vi blir försenade på hemvägen. Hon är jätteschysst. Hon hade satt upp affischer och märken i bussen också, men de är borta nu, det var visst skolan som tvingade henne att ta ner dem igen...

Nu börjar det regna på allvar och demonstranterna kryper under paraplyer och plastskynken. Det har varit ett underligt väder i Pennsylvania i år, med bara tre soliga dagar på hela den senaste månaden, och det liksom fördjupar stämningen av beslutsamhet och sammanhållning. Sången vill inte tystna, fastän de två flickorna med gitarr som ledde den är tvungna att packa in sina instrument. Mannen som säljer varmt te gör goda affärer. Under hans regnskydd träffar vi en av eldsjälarna i den lokala miljörörelsen. Hon är i 60-årsåldern och heter Maia Crane Coburn. Hon är upprörd, också hon, över att kärnkraftsindustrin förorenar vattnet i floden, utan att befolkningen har fått säga sin mening om saken. Det är likadant överallt, säger hon. Anläggningen på Three Mile Island släpper ut miljontals liter radioaktivt vatten i Susquehannafloden. Fisken blir smittad, djuren dricker vattnet, vad händer med mjölken? Åkrar och grönsaksodlingar här i denna rika jordbruksbygd, hur påverkas de? Inte alls, säger kärnkraftsindustrin, men dem kan ju ingen människa tro på efter vad som har kommit fram i Harrisburg. Och myndigheterna ser som sin främsta uppgift att lugna folk, inte att informera dem.

En svart talare, Walt Palmer, stiger upp på lastbilen. Han kommer från Can Do, en svart antikärnkraftsorganisation, och är en driven och skicklig talare med en bärande, övertygande röst. Vi måste göra revolution, säger han, en revolution som ska föra oss tillbaka till evolution, naturlig utveckling, i stället för tekniker- och byråkratvälde.

Eftermiddagen går, och de trettio stadiga poliserna bakom snöstängslet trampar och suckar. Människorna utanför provocerar dem inte, de talar vänligt med dem och lägger fram sina synpunkter. Men så äntligen, när klockan är bortåt halv åtta på kvällen, ges tecken. De som har i uppdrag att ta sig in på området gör sig klara. Över stängslet och så passivt motstånd. Allt går lugnt till, ingen blir skadad eller särskilt ovarsamt behandlad. De trettio poliserna haffar åttionio personer och kör iväg med dem. De har böter att vänta för illegalt intrång och ohörsamhet mot polisman. Men det tycker de att det är värt. Flera har varit med på en liknande aktion förra året.

"Alla plockar upp skräp och gör snyggt efter sig!" uppmanar flickan vid mikrofonen. "Vi ska inte förorena naturen. Allt skräp ska bort! Lime-rickreaktorn också!"

Och så går man hem. För den här gången. □

Studera kvinnohistoria!

4 februari—25 maj 1980 blir det igen en kurs i kvinnohistoria, kvinnolitteratur, framtidsberedskap m m för dem som vill ta del i kvinnokampen — och vill lära sig att våga! Prospekt och upplysningar från Malungs folkhögskola, 78200 Malung. Tel. 0280/100 32, 127 41.

1973 svarar i en enkätundersökning, utförd av Sveriges radio, 2/3 av de tillfrågade jakande på frågan om den materiella standarden är orimligt hög jämfört med hur man har det i andra länder. 3/4 instämmer i påståendet att vi i framtiden kommer att få betala för det välstånd vi har idag.

1974 var det 81 % i en Sifo-undersökning som inte ansåg att vi skulle låta levnadsstandarden — och energiförbrukningen — öka. Samma år var det 65 % som sade sig vilja avstå från en ökning av standarden för att rädda eller återvinna viktiga miljövärden.

1975 års energipolitiska beslut om bla kärnkraftens utbyggnad stöddes av bara 9 % enligt en Sifo-undersökning, publicerad dagen innan riksdagen tog beslutet. Enligt Statistiska Centralbyråns eftervalsundersökning 1976 fanns en betydande majoritet i Sverige för att spara energi, även om det skulle innebära att levnadsstandarden fick sänkas...

Hösten 1977 var det i en annan SCB-undersökning bara en av hundra tillfrågade som ansåg att standarden i Sverige är för låg idag. Tre av dem betecknade den som för hög.

Hans Lohmann

DUBBLA BUDSKAP OM ENERGIN

Duscha kallt! Skölj disken i smutsigt vatten! Vira in potatiskastrullen i gamla raggsockor! Energisparråden har haglat över oss de senaste åren, det ena konstigare än det andra.

Men samtidigt som vi snålar med vattnet i våra diskbaljor iakttar vi med en viss förvåning utvecklingen utanför köksfönstret. Linjeflyg applåderas för det billiga folkflyget, arbetsresor med bil premieras av skattesystemet, och den som kör ihjäl sig i en motortävling hyllas som Vår Tids Hjärte. Vi uppmanas sänka rumstemperaturen, men hur många rum vi har spelar tydligen ingen roll.

I själva verket utmärks både energidebatten och de sparåtgärder som hittills vidtagits av en häpnadsväckande brist på helhetssyn. Jag tror man kan hitta flera förklaringar till detta.

En förklaring är att det finns starka intressen som till varje pris vill hindra en minskning av energikonsumtionen. Framför allt är de angelägna att öka elförbrukningen. Det svenska kärnkraftsprogrammet, som är det överlägset största i världen räknat per capita, förutsätter nämligen en närmast sanslös ökning av den redan höga svenska elanvändningen. Det är endast mot den bakgrunden som man inser hur det varit möjligt att mot allt förnuft fortsätta byggandet av eluppvärmda villor. Ju fler bostäder som uppvärms med direktverkande el desto svårare blir det att avveckla kärnkraften. De senare åren har ca 70 procent av småhusen (som i sin tur utgör tre fjärdedelar av de nybyggda bostäderna) byggts med elvärme.

En annan förklaring är att

energidebatten och energiforskningen fått en så ensidig teknisk—naturvetenskaplig inriktning. Nyfrälsta gossar tumlar om bland sina solfångare och värmepumpar och har ibland svårt att se skogen för bara träd.

Man märker tydligt den här inriktningen på de energiforskningsprojekt som är på gång. Det är så gott som uteslutande tekniska frågor som behandlas, medan sociala lösningar som sannolikt skulle ha mycket större effekt (och samtidigt föra med sig andra positiva bieffekter) inte har en chans att få del av energiforskningspengarna. Till en del kan detta naturligtvis förklaras av att det finns pengar att tjäna på att sälja tilläggsisolering eller energibesparande prylar, medan lösningar som går ut på att samutnyttja lokaler och utrustning snarast har motsatt effekt.

Men det kan inte förnekas att denna tekniska inriktning i viss mån präglats även av alternativen. Redan Araratutställningen hade tvivelaktiga inslag. Hur många bilar fanns det egentligen i garagen till

de enligt belägna kaliforniska lyxvillor med sin fiffiga soluppvärmning som presenterades där? Hur mycket tid och vilka specialkunskaper behövs det för att sköta ett "ekologiskt" hus — och måste ett sådant vara ett mark- och trafikkrävande enfamiljshus? De frågorna och den självkritiken kommer nu från många håll inom miljörörelsen.

Ska man försöka sammanfatta vad som hänt inom bostadssektorn under 70-talet — det årtionde då ändå allt fler fått upp ögonen för energi- och resursfrågorna — blir det tyvärr en nedslående katalog över motsägelsefulla åtgärder. Å ena sidan har det satsats miljarder på sk energibesparande åtgärder i det befintliga bostadsbeståndet, men å andra sidan har man med många fler miljarder i direkta men framför allt indirekta subventioner stimulerat villabyggandet. Resultatet är att det byggts och byggs allt fler onödigt stora hus för en befolkning där hus-

hållen blir allt mindre, och att vi på köpet fått en ny glesbygd där två bilar per hushåll ofta är en nödvändighet och inte en lyx. Hur välisolerade dubbelgaragen till dessa hus än må vara är det inte desto mindre en vanvettig "planeering".

Nu kommer de första utvärderingarna av energisparlånerna och -bidragen. De är inte uppmuntrande. Företagssamma fastighetsägare som lyckats få samhället att bekosta sina fasadrenoveringar har ibland samtidigt passat på att *utvidga* den uppvärmda bostadsvolymen genom tillbyggnader eller genom att t ex bygga in verandor. Som biefekt har vi, skriver facktidsskriften Arkitektur (5/79), fått "en miljöförstöring med statliga lån", genom att stora delar av vårt äldre bostadsbestånd nu håller på att "begravas i plåt". Till glädje och profit för byggmaterielindustrin men med ytterst tvivelaktiga effekter på energihushållningen. Liknande exempel ges i ett utmärkt energinummer (7/79) av AT (Arkitekttidningen). Det numret innehåller även flera principiellt intressanta artiklar, där energihushållningen för en gångs skull tas upp även ur ett socialt perspektiv.

Att kvinnors visioner av ett resursbesparande samhälle i mycket högre grad är inriktade på sociala än på tekniska lösningar märktes tydligt på det nordiska kvinnoseminariet "Bygga och bo på kvinnors villkor" i Kungälv i maj.

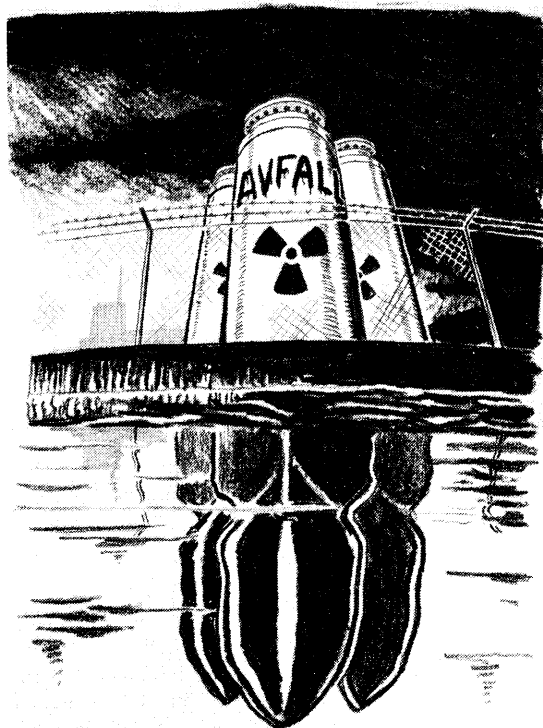
Genom närhet mellan olika funktioner minskar transportbehoven. Genom gemensamt utnyttjande av bostadsutrymme och -utrustning får vi "mer för mindre" och behöver inte så stora privata ytor och så många privata prylar att förvara och vårda. På köpet skulle vi kunna få en naturlig arbetsgemenskap

med våra grannar, en gemenskap där män och kvinnor, gamla och unga deltar på lika villkor. Så ser, i stark förkortning, den vision ut som växte fram under seminariet.

Kanske skulle en totalanalys av resursanvändningen i samhället visa att det är myc-

ket effektivare att satsa energisparpengar på t ex kvartersdaghem och närbutiker och på stimulans till mer kollektiva boendeformer än på att plåtförpacka våra gamla trähus och bygga nya villaområden med solvärmecentraler.

Ill. Ulf Ragnarsson

År 2000 kommer bara Sverige att ha producerat, mycket lågt räknat, ca 40 000 kg plutonium (dvs om vi stannar vid 10 reaktorer). Ett miljondels gram räcker för att en människa ska dö i skelettcancer. 4 kg är tillräckligt för att utplåna jordens befolkning. Bara Sveriges plutonium kommer att räcka till mellan 4 000 och 5 000 atombomber... 15,1 kg svenskt plutonium har via det västtyska Nukem sålts vidare och ingår nu möjligen i fascistiska regimers kärnvapenprogram som t ex Sydafrika eller Brasilien.

Maria Bergom-Larsson

DRICKSVATTEN I TOALETTEN

— hur vi spolat bort våra resurser

text: Michael Edén

ill: Ulf Ragnarsson

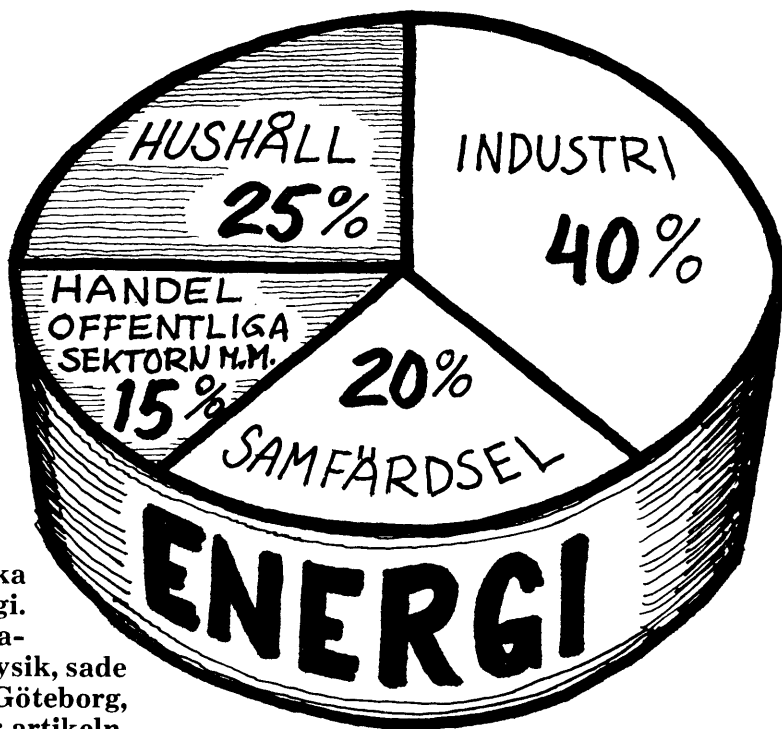
Man ska inte elda för kråkorna, hette det förr.

Men eldar för kråkorna är precis vad vi gör idag. Vi spolat rent dricksvatten i våra toaletter. Vi värmer upp hus med elektricitet som är så fin att den kan användas till att driva el-klockor. Vi slösar helt enkelt med energi i stora mängder.

Om vi använde energin rätt skulle vi varken behöva sänka vår standard eller "spara" energi.

— Det verkar som om våra planerare inte kan grundläggande fysik, sade Michael Edén på Chalmers i Göteborg, när vi började arbeta på den här artikeln.

Resursslöseriet är inbyggt i vårt samhälle. Michael ger här några "vardags-exempel" på energislöseri och ställer dem mot "snålare" alternativ.

"Energikris." "Vi måste sänka vår standard." Så låter det i debatten när teknokraterna försöker skrämman oss i kärnkraftsamhället. Men dagens energikris är ingen ny företeelse. Samhället har bytt energikälla förr. Från ved till kol på 1800-talet, och från kol till olja på 1900-talet. Nu ska oljan ersättas, frågan är bara med vad. Kärnkraft, kol, naturgas, sol, vind, biomassa (ved), eller hushållning.

"Vi måste sänka vår standard." Men att hushålla med energin betyder inte att vi

sänker vår standard. I så fall vore det lätt att öka välbefindandet — genom att slösa med energi i alla lägen. Minskar standarden om vi bor i välisolerade hus?

Energien finns överallt och är oförstörbar. Det är termodynamikens* första huvudsats. Om energin finns överallt, hur kan vi då ha en energikris? Helt enkelt för att vi bara använder vissa slag av energi.

Termodynamikens andra

*Termodynamik: läran om sambandet mellan värme och andra energiformer.

huvudsats säger att energin bara kan användas nedåt, d v s från bättre till sämre former. Det kan tyckas självklart, men vårt samhälle är fullt av exempel på planering där grundläggande fysiska lagar "glöms bort". Kärnkraftverk t ex. I ett kärnkraftverk omvandlas kärnenergin till het ånga. Med turbiner omvandlas en del av ångan till elektricitet. Men inte allt. Högst en tredjedel av den ursprungliga energin kommer ut i form av el, resten blir spill, vattenånga som håller lägre temperatur. I oljeeldade vär-

meverk använder man det spillet till husuppvärmning. Men kärnkraftsverken är inte anslutna till fjärrvärmenät, de ligger i allmänhet för långt bort ifrån de städer som är tillräckligt stora för att kunna ta emot all den värme som kraftverken släpper ut.

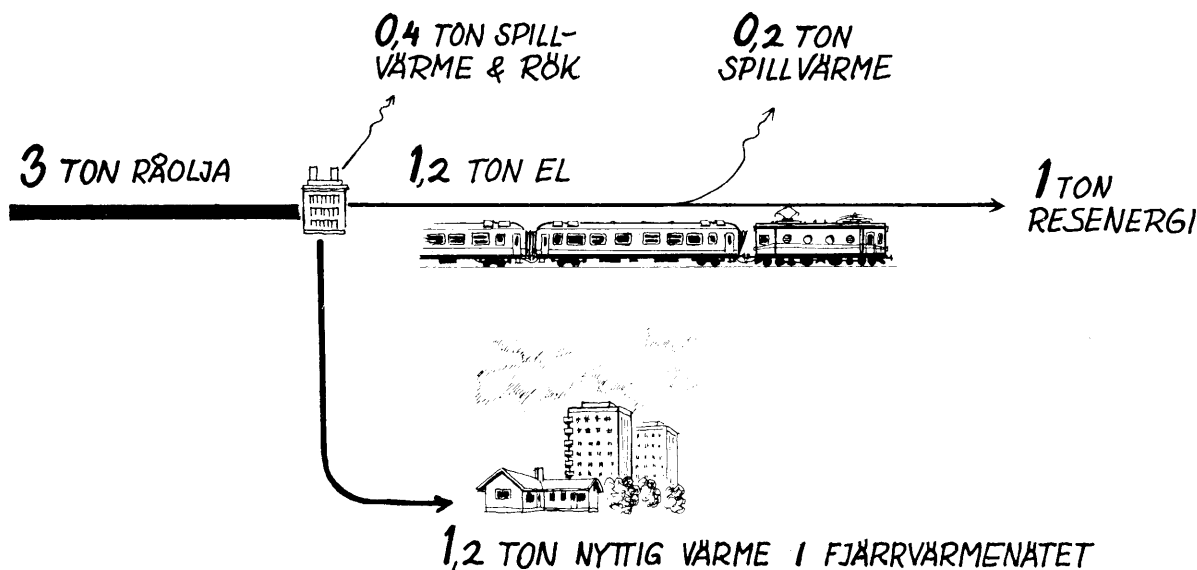
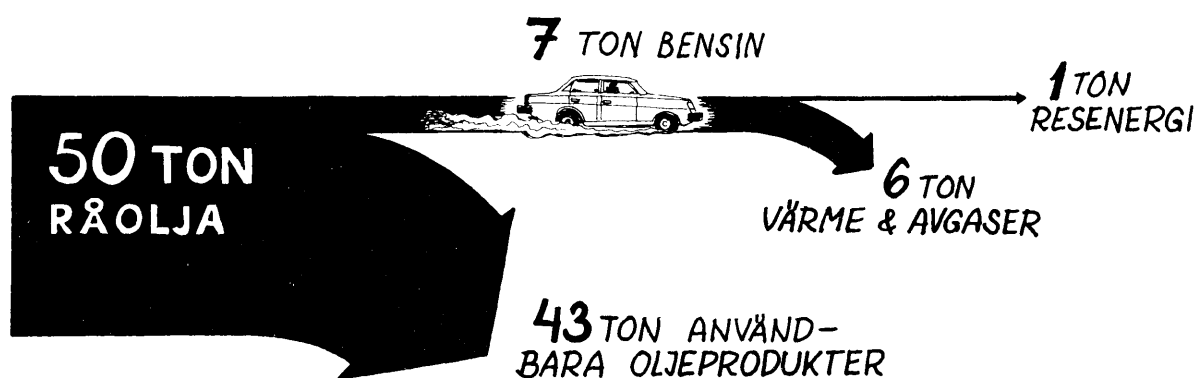
Att gå omvägen via el för uppvärmning är alltså lika tokigt, vare sig det är kärnkraftverk eller oljeeldade verk. För om vi "eldar" med elektricitet kan vi inte ta vara på spillet

för uppvärmning. Eldar man oljan direkt går det åt mindre.

Mycket resursslöseri är inbyggt i vårt samhälle, det måste planeras bort. Vad hjälper det att enskilda tätar sina fönster och slutar bada karbad om samhället är så utformat att vi inte kan avstå från bilen? Vi gör av med nästan lika mycket energi på bilresor som i hemmen. Vi reser mellan bostad och arbete, till dagis och affärscentra.

Få människor kan idag av-

stå från bilen hux flux. Det är inplanerat resursslöseri. Bilen är en ineffektiv energianvändare. För att transportera en person en kilometer fordrar en bil sex gånger så mycket energi som en spårvagn och dubbelt så mycket som en buss. Det beror på att en bensinmotors verkningsgrad är så låg, bara c:a 15 %. D v s bara en sjundedel av den tillförda energin kommer till nytta. En elmotor tillgodogör sig sex sjundedelar av ur-

sprungsenergin och har dessutom inga avgaser. Men den verkliga skillnaden är större än så. För att få bensin måste man raffinera sju gånger så mycket råolja. Det som blir över är visserligen nyttiga spillprodukter som t ex dieselolja, eldningsolja eller asfalt. Men hade vi inte haft så stor efterfrågan på bensin hade vi inte använt så mycket asfalt! Skillnaden mellan bil och tåg är ännu större. Till bilden fordras att man ut-

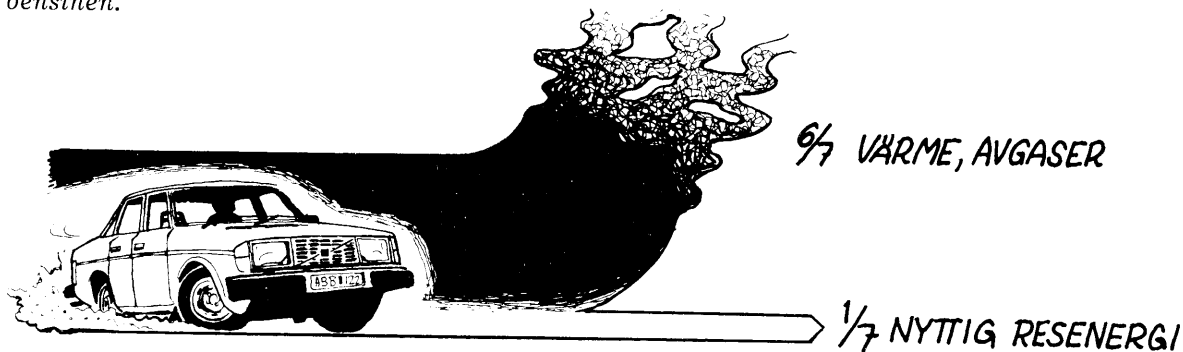
vinner 16 gånger mer olja än till tåget, för att få lika mycket energi kvar till resandet. Åker man tåg i stället kan man dessutom få en del värme till hus och slippa de farligaste avgaserna. Den energi som man påstås spara in på att lägga ned närbutiker och öppna storvaruhus, förlorar man i stället genom att vi tvingas åka bil för att handla.

Andra exempel på inbyggt resursslöseri är vattenförsörjningen. Vi använder sam-

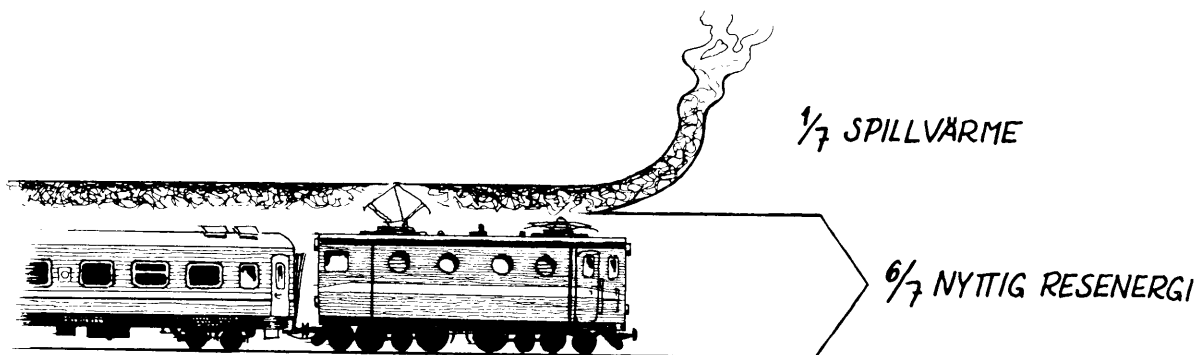
ma renade vatten till dryck, tvätt, disk, WC, industrier etc. Det går t ex åt 9 liter dricksvatten varje gång vi spolar toaletten.

Till tvätt och disk behövs egentligen bara rent vatten, t ex filtrerat regnvatten. I WC:n behövs bara spillvatten från t ex tvätt. Bäst är inget WC alls, att i stället låta latrinet förmultna. Men idag blir det dyrt att införa nya system, man har redan investerat så mycket pengar i vattennätet.

50 ton råolja måste raffineras för att få fram 7 ton bensin att tanka bilen med. De 43 ton som "blir över" kan t ex bli asfalt att bygga vägar med. Av de 7 ton bensin som finns i tanken försvinner 6 ton i värme och avgaser. Bilen kan bara tillgodogöra sig 1/7 i nyttig reseenergi. Alltså dubbelt slöseri. Först för att få fram bensinen, sedan svinn vid användningen av bensinen.

Till tåget krävs det bara att man raffinerar 3 ton råolja för att driva det. Av det går 0,6 ton bort i rent spill, men 1,2 ton kan bli nyttig värme i ett fjärrvärmenät. 1,2 ton behöver tåget. Av det tillgodogör sig tåget 6/7 nyttig reseenergi. Bara 1/7 blir spill.

En diskussion om energi-planering kan lätt bli svår och snårig. Här är några frågor man kan ställa för att bättre förstå och ta ställning.

Till vad ska energin användas? Är ändamålet nyttigt? militär industri, racerbilar, husvärme etc.

Vem skall använda energin? I-länder eller U-länder, rika eller fattiga i respektive land.

Vilka slag av energi behövs? En tumregel är att aldrig använda finare energi än nödvändigt. Industrin kan behöva el, men hus kan värmas med spillvärme från industrierna.

Hur mycket energi behövs? Använder vi energin ordentligt? Det är särskilt viktigt när vi använder energi av hög kvalitet och lagrade energiresurser (olja och uran).

Hur länge ska energin användas? Oljan varar kanske i 30 år medan ett hus kan stå i flera hundra år. Är det då förnuftigt att bygga oljeeldade hus.

Vad kan man göra själv? Kan man göra något själv? Problemet kan delas upp i tre nivåer.

Planeringen. T ex hur samhället lokaliserar hus, var man bygger. Här kan den enskilde bara påverka genom att ansluta sig till politiska partier, byalag, fackföreningar o dyl. Samhället är på fel kurs och det fordras mycket arbete för att rätta till den.

Tekniken. T ex hur husen byggs. Men det är ofta en följd av vilka mål som styr tekniken, och det ligger utanför den enskildes påverkan. Man får alltså försöka påverka planeringen. Se ovan.

Beteendet. Hur vi använder hus, bilar och maskiner. Vilka prylar vi köper. Där finns trots allt mycket att hämta, svårigheten är att veta vad man skall göra. Tips och råd finns i t ex de tidskrifter som ges ut av olika miljöföreningar och aktivister ... ■

VÄGVISARE

Vi har försökt att sammanställa en liten katalog över miljöorganisationer och deras tidskrifter. Vi gör inte anspråk på att ha en fullständig täckning, inte heller har vi gjort någon prioritering. De flesta av de uppräknade föreningarna har lokala avdelningar i landet. Vi kan av utrymmesskäl inte ta upp dessa. Adresser och telefonnummer kan du få om du kontaktar föreningens huvudort.

FÖRENING

Svenska Naturskyddsföreningen (SNF)
den äldsta organisationen i landet
Kungsholms strand 125 112 34 Stockholm
Tel. 08/54 14 70

TIDSKRIFT
Sveriges Natur

Fältbiologerna

SNF:s ungdomsförbund
Box 6022 191 06 Sollentuna
tel. 08/754 46 40

Fältbiologen

Miljöförbundet

en sammanslutning av olika miljöföreningar i landet
Box 51 151 03 Uppsala
tel. 018/13 55 60

Miljötidningen

Alternativt Samhälle

Alternativ Stads energigrupp
som brutit sig ut
Smala Gränd 3 111 39 Stockholm
tel. 08/21 17 19

Natur & Samhälle

Ekoteket

fungerar som kontaktlänk mellan ekologisk forskning och allmänheten
Tjärhovsgatan 44 116 29 Stockholm
tel. 08/44 28 68

Rapport från Ekoteket

Folkkampanjen mot atomkraft har ändrat namn till
Folkkampanjen Nej till kärnkraft
Östgötagatan 32, 116 25 Stockholm
tel. 08/44 58 60

Jordens Vänner

Box 9062 102 71 Stockholm
tel. 08/84 36 45, 84 89 47

Jordvännen

Framtiden i våra händer

ursprungligen en norsk organisation
Observatoriegat. 12 ö g 113 29 Stockholm
tel. 08/31 00 01

Ny livsstil

Alternativ Stad

Bryggargat, 8 111 21 Stockholm
tel. 08/11 58 52, 11 34 03

Klara Papper

MARGOT MÅRDH ÄR DÖD.

Hon dog den 20 juli efter ett års hård kamp mot sjukdomen.

Hon föddes 1915 i Berlin, och flydde 1935 till Sverige, efter att ha deltagit i den organiserade kampen mot nazismen. Under 40-talet började hon arbeta aktivt i kvinnokampen och SKV. Under många år fram till sin död var hon ordförande i SKV:s Stockholmsdistrikt och vice ordförande i förbundet.

Många har deltagit i sorgen över Margots bortgång. Vi har fått brev och samtal från olika delar av landet. Till Margots minne låter vi några röster tala:

— 1962 blev Margot medlem i det kommunistiska partiet... Hennes erfarenhet och politiska kunskaper var ständigt en tillgång i vårt arbete. Hennes arbetskapacitet var närmast otrolig... Hon var kamraten som aldrig svek." (Ur **Gertie Lux** minnesord över Margot)

— Vad vore Margot utan gitarr, sa någon på en SKV-fest i Uppsala 1976.

— Jo, då vore hon bara Margot! Och det vore väl inte så bara!

1960, när vi skulle bilda SKV-avdelning i Uppsala, sa vi på skoj att du, Margot, skulle vara vår gudmor och finnas till hands när det behövdes. Och det behövdes många gånger. Du ställde alltid upp. Kom för att hjälpa oss, och

hade med dig din gitarr, så att vi kunde sjunga tillsammans.

En tid efter SKV-kongressen 1977 fick jag veta att du var sjuk. Opererad för cancer. På konvalescenthem. Jag höll andan. Skulle jag inte få träffa dig mer. Men du kämpade. Så klart! Du har ju kämpat och slagits för livet under hela din levnad — så naturligtvis skulle du kämpa nu också så länge du orkade.

Och inte bara i SKV var du aktiv, utan också i andra politiska sammanhang. I Kampanjen mot atomvapen, mot svensk EEC-anslutning, partipolitiskt, i FNL-rörelsen — överallt tycks det mig som om du lade ner en hel människas medvetna arbete.

Jag har nu arbetat ett halvår i DDR, men känner att jag måste komma hem. Jag behövs säkert i något sammanhang där du lämnat ett tomrum i kvinno- och klasskampen. Jag är ju inte heller ung längre, men av dig har jag lärt mig att man måste kämpa — till sista andetag. Livet måste gå vidare — men det är tomt efter dig, och vi måste hjälpas åt att fullfölja de uppgifter som du inte hann med trots din kapacitet, när sjukdomen blev dig övermäktig.

Tack, Margot, för alla våra samtal och diskussioner! Tack för vår långa vänskap och för din varma kamratskap!

**Karin Hammarström,
Uppsala SKV-avdelning**

I sina minnesord vid Margots begravning en solig augustidag tog **Birgit Johansson** bl a upp Margots stora insatser i 8 mars-firandet och hennes engagemang i miljöfrågor och anti-kärnkraftsrörelsen. Andan kring Margot fångade hon i följande ord apropå Margots arbete med Östersjöveckornas kvinnokonferenser:

"Dagarna räckte inte till för allt arbete. Vad gjorde det? Nätterna fanns. Kvällarna däremot skulle vara till gemenskap. — Alltså fanns endast nätterna kvar för de nödvändiga översättningarna så att alla skulle kunna ta del av dokumenten som behandlades.

Det var typiskt du. Att aldrig väja för svårigheter, att aldrig undandra dig något arbete, att aldrig glömma att det måste glädje till för att uppnå gemenskap."

Från Grupp 8 i Västerort har vi fått följande brev: "Vi hade många gånger glädjen att samarbeta med Margot, bl a på våra gemensamma opinionsmöten 'daghem åt alla barn och sex timmars arbetsdag' i Vällingby och Rinkeby. Vi delar saknaden med SKV och har i Margot förlorat en syster och god kamrat.

May-Britt Lundgren och Agneta Cloarec"

SKV:s KONFERENS OM BARNKULTUR

Nordisk konferens om barnkultur var det i Kungälv 15–17 juni. SKV arrangerade konferensen i Kungälv Folkhögskola, Nordens folkliga akademi, med ekonomiskt stöd av Nordiska kulturrådet och Statens kulturråd.

Ett femtiotal personer deltog. De representerade SKV och dess nordiska systerorganisationer, BRIS, Kulturarbetarcentrum, Fred & Frihet, Pionjärerna och andra aktiva inom barnkulturområdet.

Ett mycket uppskattat föredrag hölls av författaren och finske invandraren Antti Jalava. Han talade om invandrabarnens kulturella fattigdom, om hur viktigt språket är. "Barn som förlorar sitt språk förlorar sitt sociala och historiska arv. De blir halvpråkiga, utan identitet, utan kultur." Erni och Ola Friholt, U-landsinformatörer, berättade utifrån fleråriga U-landsengagemang i olika länder om den skeva information vi får som försvårar solidaritet.

Louise Waldén, redaktör för Vi Mänskor, beskrev barnkulturens framväxt i ett historiskt perspektiv och den norska barnboksförfattarinnan Mette Newth talade om barn och kultur i ett samhällsperspektiv.

"Den kvalitativa kulturens svårigheter att nå ut" var temat som Mirre Hofsten, redaktör för Författaren, tog upp. Ruth Mopati från Sydafrika representerade kvinnornas Demokratiska Världsförbund med ämnet "Hur drabbar kulturimperialismen tredje världens barn?" I tredje världen styrs informationsflödet och utbildningsmaterialet av några få västerländska bolag. Ett lands folk måste själva kontrollera sina massmedia, sade Ruth Mopati. I anslutning till det talade Jakob Jonsson från Island om mass medias ansvar för barnkulturen.

Konferensen antog en resolution där det krävs att inga beslut fattas om NORDSAT innan en noggrann utredning om projektets kulturella och ekonomiska verkningar i hela Nor-

Karin Hartvigs fina och starka tavlor om barn och barnens värld gav en extra dimension till SKV:s konferens om barnkultur i Kungälv. Man hade "barnen inpå sig" när problemen diskuterades. Att tavlorna inte precis skildrar en ljus och lycklig tillvaro gjorde att konferensen kändes desto angelägnare.

den föreligger. Flera av konferensens deltagare var kritiska och oroliga över projektet med en nordisk TV-satellit. Risken är stor att den egna kulturen försvagas. Resolutionen ska skickas till Nordiska Rådet, utbildningsdepartementen i Norden och till de nordiska kulturarbetarorganisationerna. Konferensen antog också en resolution där man krävde att invandrabarn undervisas på sitt eget språk. En utvärdering av konferensen görs i höst. □

PILÄNGSPROJEKTET IGEN

Till Gårdsföreningen Silverblomman
Silvergården 11 B
261 43 Landskrona

Vi 25 kvinnor som deltagit i kursen "Kvinnor igår, idag, i morgon" på Åsa Folkhögskola den 9–16 juni har både hört och läst om ert arbete för att skapa bättre livsvillkor. Det har styrkt och inspirerat oss att arbeta på liknande sätt där vi bor.

Ge inte upp!

Politikerna måste lyssna på er och ta er på allvar!

Ert arbete är viktigt!

Det här brevet skickade årets kvinnokurs på Åsa till den gårdsförening som nu tagit över Pilängsprojektets arbete. Men också till kommunens ansvariga i Landskrona. Ett initiativ att ta efter? Alla behöver vi varandras stöd — och alla kan vi inspireras av andras arbete.

KONGRESS I TJECKOSLOVAKIEN

14 till 17 maj hölls tjeckoslovakiska kvinnoförbundets kongress i Prag. Evy Andrén, Göteborg, var SKV:s representant. Hon berättar bl a följande: Kongressen var en stor händelse för de tjeckiska kvinnorna. Med över 900 delegater från CSSR och 45 gäster från hela världen var det den största kongressen sedan 1969. På 69 års kongress fick kvinnorna en del mycket stora uppgifter, bl a att få igång det för landet så nödvändiga jordbruket, se om textilindustrin osv. Vi kunde konstatera att man lyckats mycket bra. Kongressen var en god representation för kvinnoförbundets 1 miljon medlemmar och gav en bra bild av bredden på det arbete kvinnorna utför i samhällslivet.

I samband med kongressen arrangerade SKV-Göteborg en resa. Om den berättar Evy här nedan.

En blåsig majdag, närmare bestämt 11 maj, embarkerade 37 göteborgskor och en norska buss i Göteborg för en resa söderut för att om möjligt möta våren i Tjeckoslovakien. Resan gick över Ystad—Svinoujscie—Katovice till Ostrawa. Där stannade vi 2 dagar. Till en början bekantade vi oss med den guide som turistbyrån ordnat åt oss, Martha Klemperova. Hon blev allas vår vän och allt i allo innan resan var till ända. Vi besåg Ostrawa, en gammal gruvstad som byggts upp bokstavligen kring gruvan som kommit att ligga mitt i staden. En busstur upp i de underbart vackra bergen blev som en grön kontrast till den mörka staden.

Resan gick vidare till Brno, Tbor, Pisek och slutligen Prag. Alla gamla vackra städer med en ofattbar mängd byggnadskultur som pietetsfullt bevaras och restaureras så långt ekonomin tillåter. Under färden besökte vi daghem, hem för gamla, pensionärslägenheter, kollektivjordbruk och inte minst gamla sago-
lika slott vars slottsherrar undantagslöst flyttat till ägandes domäner på platser där inte socialismen pockade på en jämnare fördelning av rikedomarna. Vi fick kanske efter dessa besök större förståelse för alla propagandalögnar som sprids om de nya besittarna. Man släpper säkert inte dessa skatter ifrån sig helt utan att ta tillvara alla möjligheter att sprida sitt missnöje. Men det fanns nöjda människor i Tjeckoslovakien. Vi besökte gamla och unga sådana. Överallt blev vi gästfritt mottagna och trakterade. Jag tror att besöken på de gamlas

hem var det som glädde oss mest även om vi grät ikapp med dem när vi efter flera timmar måste skiljas från dem sedan små gåvor från ömse sidor bytt ägare, som länge kommer att minna om nya vänner.

Vi kunde genom dessa olika besök och samtal konstatera att tjeckiska folket har en god levnadsstandard. Folket på gatan var vackert och ändamålsenligt klädda, unga som gamla. Vi svenskor frestades att köpa såväl tyger som kläder av olika slag. Barnkläder var statligt subventionerade och mycket billiga. Barnskor av god kvalité kostade en tredjedel av vad de kostar i Sverige. Ändå har man barnbidrag, betald moderskapsledighet och många andra förmåner för barnfamiljer. Allt detta har resulterat i att man idag har en mycket hög nativitet.

Ännu har man inte barnomsorgen helt utbyggd men man gör allt för att nå detta mål.

Ja resan blev kort sagt en upplevelse för oss alla och dagarna i Prag kändes alltför korta. Vädret var dessutom strålande under hela vår resa, mellan 25 och 30 grader varmt. Stad och landsbygd prunkade i blommor och grönt. Maten var utsökt god på de flesta av våra hotell. Mellanmålen som åts ute på stan kunde bestå av en tallrik god soppa, ett stycke bröd och ett stort glas kall oöverträffat gott tjeckiskt öl till ett pris av 3—4 svenska kronor. De' ni!

I Prag såväl som på flera andra platser mötte kvinnoförbundet upp och inbjöd oss till sina lokaler som är belägna mitt inne i stan i en gammal kulturbyggnad som förbundet får disponera mot att man sköter om och håller huset i stånd. Man bjöd oss på förfriskningar och vi samtalade länge med Maria Kablehlola och några andra kvinnor från styrelsen i Prag om vår resa. Vi framförde hälsningar från vår förbundsledning och fick hälsningar med oss tillbaka. Gåvor utväxlades och vi skiljdes med förhoppningar om att flera vänskapsbussar skulle finna vägen från Sverige till CSSR.

Till sist måste jag berätta om hur vi kom in i Tjeckoslovakien. Vid polsk-tjeckiska gränsen som vi passerade sent på lördagskvällen slösade vi med ljus och eltoa dom timmar det tog att kontrollera alla våra pass, så när vi fick klartecken och skulle köra kom inte bussen ur fläcken. Vad göra? 38 st kvinnor, gamla och unga, "puttade" bussen över gränsen tills den kunde starta och gå för egen maskin. Till tullpersonalens stora förnöjelse.

Vi i Göteborg vill ge er i andra distrikt och avdelningar rådet: gör som vi. Det är roligt och lärorikt. Vi reser igen nästa år.

BREV TILL SKV:

Ellen Eriksson i Ambjörby skriver till oss:
"Jag sitter och läser i en anteckningsbok om gamla tider och minnen. Så var det då, men så är det inte nu. De yngre jobbar i städer och samhällen. Vi äldre sitter där vi sitter. En del av oss SKV:are är på pensionärshem eller i stan hos barn, en del är döda. Vi är tre stycken kvar i ett snart tomt samhälle. Den ena stugan efter den andra blir öde.

Så tänkte vi nog aldrig att det skulle bli.

Det är oro och svårt ute i världen. Det löses ej smärtfritt, men man hoppas.

Jag har rivit ett par blad ur anteckningsboken. Ni får väl stava och lägga ihop... det är korthugget som vi värmlänningar är.

Det var en gång i början på 1950. Det var en liten SKV-avdelning i Ambjörby som jobbade mycket hårt. Vi bevakade alla tillfällen att göra oss nyttiga i samhället. Vi lyckades en gång få hit dr Jonsson som föreläste i barnavårdsfrågor.

Dagen efter detta gick pratet i byn. Somliga sa att Jonsson var en riktig barnvän. Andra sa att han inte var riktigt klok.

En dag stod våra småpojkar ute vid vägen.

Jag stod bak en buske och lyssnade. Den äldre försökte lära den yngre att svära, det lät inte vackert precis, men jag la mej inte i det, sånt går över. Samtidigt kom en frälsningssoldat åkande och stannade. — Så får ni inte säga pojkar, för då får ni inte komma till barnavännen. Det blev tyst. Så frågar han "men ni vet väl vem barnavännen är?". Då höjde den äldre pojken sin röst och sa: "Jadå, för det är dr Jonsson". Frälsningssoldaten for sin väg.

Ellen har mycket mer att berätta, och hon har berättat. Läs "mormorsnumret" av Vi människor nr 5—6/74!

KVINNOARKIV I LONDON

En dag förra hösten letade jag mig fram till ett kvinnoarkiv jag hört talas om i London: Women's Research and Resources Centre, WRRC. Adressen är:

27, Clerkenwell Close,
London E.C. 1.

Telefon: 01—253 7568.

Det var en miljö av det slag vi känner väl här hemma: hopplockade möbler, enkelt men trivsamt. Här görs nyttigt arbete med större satsning av entusiasm än pengar. Man befinner sig ungefär på samma stadium som Kvinnohistoriskt arkiv i Göteborg de första åren, utan offentliga anslag. Medlemsavgifter och bidrag håller det gående.

WRRC skiljer sig från Kvinnohistoriskt arkiv genom att aktivt ordna möten och seminarier och bedriva viss kontakt- och kommunikationsverksamhet. Man publicerar ett Newsletter som ger information om allt detta.

Bladet har hittills kommit i suddig stencil, men har nu gått över till läslig offset. Det kostar 5 pund per år för alla som förtjänar under 5 000 pund per år. Har man mycket låg inkomst betalar man vad man anser sig ha råd med!

Centret har i princip öppet 10.30—17.30 på onsdag, torsdag, fredag och lördag. Men ring för säkerhets skull på förhand.

Harriet

FÖR HÖSTENS STUDIER OCH CIRKLAR:

Vi människors generationspaket

I sju viktiga intervjunummer, utgivna 1974—79, speglar Vi människor det svenska samhällets snabba utveckling — och den långsamma förändringen i människors sätt att tänka och känna. Fyra kvinnonummer, ett mansnummer, ett barnnummer, ett nummer om sexualitet. Tillsammans 40:— + 2:— porto.

NYTT I HÖST

Vi Människors "barnpaket" till Internationella barnåret. 4 nummer: ett om förskolebarn, ett om barn mellan 9 och 12, ett om tonårsflickor samt ett om barn i andra länder. Dessutom en historik över barnens historia i Sverige. Pris 25:— + porto 2:—

Du kan beställa från

Vi människor Box 3120, 103 62 Stockholm.

Vid beställningar över 5 ex får du 20 % rabatt.

JÄTTESATSNING PÅ KVINNOPJÄS

En musikteaterpjäs om kvinnoarbete, dess möda och glädje, blir vårens stora teaterhändelse i Sverige. Margareta Garpe och Suzanne Osten, författare till "Jösses flickor", skriver på en pjäs om tekoindustrin. Tekoindustrin har dels givit kvinnan försörjningsmöjligheter, dels producerat mode, och rymmer också motsättningen mellan U-land och I-land. Ansvariga för projektet är Riksteatern och Stockholms Stadsteater. Folkparkerna och TV 1 är också delaktiga.

Pjäsen har premiär på internationella kvinnodagen den 8 mars 1980 någonstans i landet.

Pjäsen turnerar sedan med Riksteatern och spelas på Stockholms Stadsteaters stora scen under april och maj månad. Därefter folkparksturné fram till midsommar. I anslutning till turnén görs ett studiematerial kring de frågor som pjäsen tar upp. Under ABF:s regi blir studiematerialet utgångspunkten för forskningscirkel av "gräv-där-du-står-modell" som pågår landet runt under våren. Resultatet av studiecirkelarna hoppas man kunna dokumentera och sprida vidare i form av utställningar, artiklar, radioprogram och annat. □

KAMPEN FORTSÄTTER I HÄSSELBY

Trots allt vackert tal från politikerna om att stödja kollektivt boende, visar det sig att kollektivboende saknar skydd i lagstiftningen. Den 20 juli stormade polisen matsalen i kollektivhuset Hässelby familjehotell och slängde ut hyresgästerna och pressen. 20 personer väntar åtal för olaga intrång och egenmäktigt förfarande. Hyresgästerna, som anser sig vara just det och inte ockupanter, väntar nu på en prövning av ärendet i hyresnämnden. De vill hyra matsalen och slå ut det på bostadshyran precis som görs nu med andra lokaler i huset. Så har man gjort förr. Under tiden fortsätter restaurangrörelsen precis som vanligt — fast i kaffestugan och foajén i stället för matsalen. Full matsedel och servering även på helgerna. Man räknar med att klara driften även efter semestrarna när c:a 120 personer regelbundet äter i kollektivhuset. Kampandan är god!

PORQUETTAS

heter den första totalt fria professionella teatergruppen i Finland. Ana-Yrsa Falenius och Ida-Lotta Backman heter de två skådespelare som tror på fri experimentell teater trots kulturklimatet just nu. De har utvecklat och jobbat med en "tyst" föreställning om kvinnors liv i mansvärlden som heter "Girl Life". Med den pjäsen kommer de till Sverige, där de tänker spela mellan 15 september och 7 november. Bl a ska de spela på Kulturhuset i Stockholm. För er som är intresserade av föreställningen och vill boka eller få mer information: Skriv till **Per Falenius, Kullatorpsgränd 4, 00640 Helsingfors 64**. Eller ring till **Tove Linde i Stockholm 08/42 80 99**. Gruppen behöver en spelplats på 8x5 m och en bandspelare med förstärkare. Priset är förhandlingsbart, målet är att nå ut med pjäsen.

ISTÄLLET FÖR ETT MÖTE

Organisationer, personalklubbar och fackföreningar har möjlighet att söka sk arrangemangsbidrag för teater hos studie- och/eller länsbildningsförbund. Försök samordna flera föreställningar, grupperna brukar gärna spela flera på samma ort.

Bruksteatern i Malmö är en av de grupper som har produktioner på gång vilka säkerligen är av intresse för många av våra avdelningar.

Deras program under hösten:

KATA, en pjäs av *Anna-Lena Wästberg*, handlar förstas om Kata Dahlström. Pjäsen har ett förspel med rallarvisor och speltiden är ca 1 timme 20 minuter.

Hur kan du, Meier av *Frans Xaver Kroetz*, en av Västtysklands mest framstående kulturarbetare.

Pjäsen handlar om ett samhälle i kris där arbetslöshet och maktlöshet blir ett hot mot den solidaritet som skulle kunna förena människor i kampen för ett mänskligare samhälle.

Allt beror på hur ni ser det, av *Nina Hoppe*, är en teaterföreställning som vänder sig till barn mellan 5—7 år. Den spelas endast i Skåne.

Pjäsen om **Kata** och **Hur kan du, Meier**, kostar 3 500 kr inkl. sociala avgifter. Reseersättning och traktamente tillkommer.

Glöm inte möjligheterna till samarrangemang och bidragsmöjligheter.

Teatern uppmanar organisationer att ta kontakt med dem för att tillsammans försöka lösa den ekonomiska frågan.

Bruksteaterns adress: **Djäknegatan 4, 211 35 Malmö, tel. 040/11 70 30.**

BONDEKVINNOR PÅ KONGRESS

SKV beslutade under försommaren att stödja en kongress som bondekvinor skulle hålla i Bolivia. Ur vår nystartade Internationella solidaritetsinsamling anslogs 500 kronor.

Vi har fått tackbrev från organisationen, ett tack som vi vidarebefordrar till er alla. Och vi har dessutom fått en rapport från Stina Mossberg, bosatt i Bolivia för närvarande. Hon deltog i kongressen:

Salinas de Garcia Mendoza är en by i södra delarna av departementet Oruro i Bolivia, med endast femtio familjer bofasta. Hit kom till fots, per cykel och på lastbilsflak 400 kvinnor, för många en resa på flera dagar. Hela byn mobiliserades för att klara invasionen. Det var bondekvinnoförbundet i departementet Oruro, ADEMCO, som kom för att hålla sin andra kongress.

Kongressen varade i två dagar, 19–20 maj, och hölls i byns skola. Mesta tiden arbetade kvinnorna gruppvis.

"Vad ska vi göra när regeringen och andra inte lyssnar på våra krav" var en fråga som ställdes. "Då blockerar vi vägarna för transporter, vi hungerstrejkar, vi säljer inte våra

produkter till stan" var några tillvägagångssätt som kvinnorna såg som möjliga/rimliga för att få gehör för sina krav.

Drastiskt kan man tycka ur svensk synvinkel, men nödvändigt för att förändra en boliviansk verklighet som nekar bönderna deras mest elementära rättigheter. För inte verkar följande krav särskilt orimliga:

Sjukstugor, telegraf och telefon, elektricitet, bättre priser på jordbruksprodukter, eliminering av mellanhänder vid försäljning, priskontroll på transporter, alfabetiseringscenter på landsbygden, vuxenutbildning på gymnasienivå för bönder, att böndernas språk quechua och aymara blir officiella och att utbildning ges på dessa språk.

Märk att kraven som kongressen ställde inte är typiska kvinnoorganisationskrav utan mer traditionellt fackligt/politiska. Detta är typiskt för Oruros bönder idag. Det är kvinnorna som försöker organisera sig för att förändra medan männen är desorienterade.

Fast ännu fattas många diskussioner bland bondekvinorna innan de kan gå ut i framgångsrik kamp, men grunden är lagd. Varje delegat har återvänt till sin by, till det dagliga arbetet, men också till möten varje vecka med sina kamrater där de diskuterar, konkretiserar och vidareutvecklar det som kongressen började: att arbeta för ett människovärdigare liv, för sig själva, men framför allt för att kunna ge sina barn en framtid.

Stina Mossberg

SKV:s INSAMLINGAR P.G. 5 13 23—4

fortsätter. Till Vietnams kvinnor och barn har det sedan förra redovisningen kommit in 4 288:80 kr.

Till SKV:s Internationella solidaritetsfond har det sammanlagt kommit in 3 625 kr.

Av utrymmesskäl kan vi bara redovisa den del av solidaritetsfonden som går till Zimbabwe, till Margot Mårdhs minne, i det här numret.

— till Margot Mårdhs minne:

Olaf Reich, Stockholm	25:—	Gertie o Helene Lux, Bromma	125:—
Eva Palmaer, Stockholm	50:—	Ann-Marie o Nicke Storck,	
Sven Hultegård, Stockholm	50:—	Solna	50:—
VPK-Bromma	150:—	Agneta Cloarec, Vällingby	
S:t Görans SKV-avdelning	100:—	"Till minne av vår kära syster.	
Luleå SKV-avdelning	100:—	Som hon skall en fin kamrat	
SKV Stockholm innerstan	100:—	vara"	50:—
Kerstin o Almaz Tesfagé	100:—	Gunilla Wiklund, Vällingby	25:—
Katja Waldén-Birmann,		Solveig Hansson, Farsta	50:—
Stockholm	25:—	Helga o Stig Ek, Spånga	40:—
Kirsten Persson, Hisings-Backa	50:—	E. Levertin, Stockholm	70:—
Ruth o Nils Nordling, Vällingby	25:—	Piteå-Munksunds SKV-avd	100:—
Vide Svensson, Tyresö	25:—	Carsten Hagström, Bromma	100:—
Ivar o Linnéa Andersson,		Lunds SKV	200:—
Inga Belin, Stockholm	150:—	Inga Tell, Vällingby	50:—
Mary Thunborg, Johanneshov	50:—	Bodil Österlund, Stockholm	50:—
Gudrun Arninge, Stockholm	100:—	DDR-Kulturcentrum	100:—
Ally o Evert Wikholm, Häger-		Gunilla Myrberg, Simrishamn	50:—
sten	50:—	Urban Pettersson, Spånga	70:—
Einar Stolpe, Stockholm	100:—	Theodor Katz, Stockholm	25:—
Erik o Maja Larsson, Stockholm		Ingegerd Kruse o Inga Stina	
"med sorg och saknad"	50:—	Landström, Stockholm	50:—
Vivan Nyström, Hägersten "Tack		Sam o Ella Jansson, Hägersten	25:—
Margot, vi minns dej med		Britta Lorentzon, Enskede	50:—
stolthet"	100:—	Gerd Malmström, Bromma	50:—
Ruth Liljeholm o Gunhild		Valdy Karlsson, Farsta	25:—
Nyléus, Stockholm	50:—	Britta Ring, Stockholm	50:—
Knut H. Unestad, Bromma	100:—	Louise Waldén, Stockholm	50:—
Hildor Ekvall, Uppsala	25:—	Solveig Kempe, Märsta	50:—
Anne o Bruno	100:—	Zaida Hagman, Göteborg	50:—
		Summa:	3 230:—

Till Vietnams kvinnor och barn

Kära vänner som bidragit till vår Vietnaminsamling! Tack för ett fint resultat trots sommarmånaderna. Solidariteten med Vietnam visar än en gång att den inte är beroende av vilken årstid det är — eller vilken konjunktur som råder. Bidrag kommer alltid!

I ett brev som kommit har vårt vietnamesiska systerförbund yttrat önskemål beträffande insamlingen. Deras önskan är att vi bidrar med inredningen av en kvinno-klinik. Vi skall försöka breda insamlingen så att deras önskemål kan uppfyllas så snabbt som möjligt!

Transport:	475 125:83
Gertrud Gidlund, Stockholm	50:—
Ninni Rydssjö, Stockholm	50:—
Inga Tell, Vällingby	100:—
Margit Ström, Farsta	25:—
SKV-Mölndal	200:—
Kirsten Persson, Hisings-Backa	100:—
Mia Brinck, Motala	25:—

M. Liljeholm, Fellingsbro	20:—
M. Varenius, Göteborg	100:—
Elsie Mellgren, Frösön	70:—
"Till Nils Rydings minne" —	
Terese, Ernst o Inga-Lill	
Andersson, Göteborg	75:—
Anna Pettersson, Avesta	20:—
"Till minne av Gunvor Agneta	
Vidfors — SANG Göteborg"	200:—
Lambert Engman, Kalmar	100:—
May Ståhl, Norsborg	50:—
Anita Nordlund, Trondal	100:—
Betty Stålnacke, Malmberget	300:—
Edith o Karl Nilsson, Höör	25:—
Christer Themptander,	
Stockholm	400:—
Gunilla Gustafsson, Luleå	200:—
Kerstin Sinha, Degeberga	25:—
SKV-Årsta gm D. Liljegren	353:80
"Till Harry Ahlbergs minne"	
Sonja o Ville Borg	100:—
"Till Nils Bengtssons minne"	
Solveig Kempe o Erika Hagge	50:—
Listinsamling gm Stina Nordberg,	
Bromma	120:—
Monica Larsson, Nyköping	10:—
Marianne Delmar, Bjärred	20:—
"Till minne av Signe Pettersson" —	
gamla SKV-kamrater, Avesta	100:—
Margit Ström, Farsta	25:—
Ninni Rydssjö, Stockholm	25:—
Gunilla Gustafsson, Luleå	100:—
Disa Wennberg, Luleå	
"Till Margot Mårdhs minne"	50:—
Solveig Hansson, Farsta	100:—
Alf Lorentzon, Enskede	500:—
Britta o Paul Lorentzon, Enskede	500:—
Summa:	479 414:63

vi människor

KVINNOKULTUR
snärskog, kalhygge eller värdråd?

KVINNOKULTUR

Begreppet kvinnokultur blir alltmer centralt i kvinnodebatten. Lämpligt underlag för diskussioner om vad kvinnokultur egentligen är:

Vi mänskors kvinnokultur-nummer 4/77. 8 kr + porto 1:—. Kan kompletteras med artikelserien "Kvinnokultur — finns den?" 15 kr + porto 2:—.

"LEVA FÖR ATT BO ELLER BO FÖR ATT LEVA?"

Vi har gjort ett särtryck av Vi människor nr 1/77. Bra material i studiegrupper om boende. 8 kr + 1 kr porto.

**BESTÄLL FRÅN
VI MÄNSKOR**

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Box 3120 103 62 Stockholm Tel: 08/11 49 61

Månd—fred 9—14, onsd till 20.00

Postgiro 50 50 95—0 Insamlingskonto: 5 13 23—4

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

● Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.

● Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.

● Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.

● Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

*

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs
Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Gotland
Anette Vikström
Tetarve, Garda
620 16 Ljugarn

Göteborgsdistriktet:
Evy André
Barytongatan 4
421 38 V:a Frölunda
Tel 031/47 40 02

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel 0454/291 60

Katrineholm
Inger Andersson
Djulögatan 35—37 C
641 00 Katrineholm

Ljungby
Anna Greta Svensson
Brogård
340 12 Annerstad
Tel 0372/220 69

Luleå
Disa Wennberg
Smedkroken 7
951 39 Luleå
Tel 0920/294 37

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel 046/14 94 04

Malmberget
Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel 0970/218 26

Malmö
Nilla Bolding
Strandgatan 11
232 00 Arlöv

Motala
Helena Hillar-Rosenqvist
Fällingegatan 8
596 00 Skänninge
Tel 0142/421 00

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel 0911/372 76

Skellefteå
Lena Jonsson
Cirkelstigen 9
931 00 Skellefteå
Tel 0910/550 46

Skövde
Jane Nordlund
Pl 4163 L. Bjurum
533 00 Götene

Stockholmsdistriktet
Ally Wikholm
Klackvägen 37
126 39 Hägersten
Tel 08/18 86 56

Uppsala
Lotta Schüllerqvist
Tune Backar 18
753 36 Uppsala

Växjö
Karin Hartvig
Ojabyvägen 93
352 50 Växjö

Örebro
Lillemor Lundgren
Varbergavägen 106
703 51 Örebro
Tel 019/12 83 21

KVINNOLOKALER

Kvinnohuset
Gamlestadstorget
415 02 Göteborg

Bokhandeln Bröd och Rosor
Haga Nygata 13
413 01 Göteborg

Kvinnocentrum
Skomakaregatan 6 B
221 01 Lund
Tel 046/11 27 26

Bokhandeln Kvinnfolk
Heleneborgsgatan 46
117 32 Stockholm
Tel 08/69 79 70

Stockholms kvinnocentrum
Birger Jarlgatan 22
114 34 Stockholm
Tel 08/10 52 90

Bokhandeln Halva Himlen
Engelbrektsgatan 11
701 12 Örebro

Kvinnohuset i Oslo
Rådhusgata 2
Oslo 1
Tel 41 28 64

Kvinde-huset i Köpenhamn
Gothersgade 37
11 23 Köpenhamn

"VÄLFÄRDSRESAN"

Text: A-M Dahlquist-Ljungberg

Musik: C-A Dominique

://: Skall våra barn och barnbarn
hata oss och förbanna
för att vi inte hade vett
besinna oss och stanna ://:

Nu vill vi inte längre
Nu vägrar vi att följa med
Vi väljer en annan färdväg
Vi vill ha ett liv i fred
Vad kostar oss denna välfärd
Ängest blod och svett
och barnens liv får betala
lögnen om billig biljett

://: Ska våra barn och barnbarn
hata oss och förbanna
för att vi inte hade vett
besinna oss och stanna ://:

Solen, vinden, vattnet
tänk så många alternativ
Dom finns och dom är bättre
Dom ger trygghet jobb och liv
Våra liv, våra jobb, våra pengar
skall satsas med klart förnuft
Vi vill leva, överleva
med kärlek i giftfri luft

://: Ska våra barn och barnbarn
... ://:

Bröd till den som svälter
från åkrar som kan växa
Nu är det nog med fraser
Vi tål att lära oss sanningens läxa
ingen finns som förlåter
att vi medvetet slösar liv
Du härliga gröna sköna jord
Det är dags för ett alternativ

Nej våra barn ska inte
hata oss och förbanna
för att vi inte hade vett
besinna oss och stanna
Nej våra barn ska inte
hata oss och förbanna
för att vi inte hade vett
besinna oss och stanna

Maria Bergom-Larsson:

DET GÅR INTE ATT HEJDA OSS NU!

Intervju: Raquel Urisman

— Den 26 augusti är bara början. Det går inte att hejda oss nu.

Det är Maria Bergom-Larsson som säger det om Kvinnokamp för Fred och Kvinnor mot Kärnkraft.

I hennes ord ligger en förhoppning och en tro att en ny stark kvinnofredsrörelse ska växa fram i Sverige.

Hur började det?

— Pingsten 1978 demonstrerade tusentals kvinnor i Stockholm och Göteborg mot neutronbomben. Samtidigt kom Vi Mänskor ut med ett nummer om fredskampen. I det numret skrev Ulla Torpe en artikel som startade en intensiv debatt om kvinnorörelsens inriktning. Den artikeln var väldigt betydelsefull för mig personligen. Jag hade en vag känsla av att vi kvinnor här i Sverige hade fått allt vi begärt, fri abort och smärtlindring och annat. I själva verket hade vi ju inte fått just någonting. Det är ju fortfarande inte vi som fattar besluten. Men ändå, vi har det ju gubbe- vars bättre än kvinnor i många andra länder. Min känsla var, vad ska vi kämpa för nu? Ulla Torpes artikel knöt ihop tio års kvinnokamp med en gammal fredskamps-tradition. Så här skrev Ulla Torpe inledningsvis i sin artikel.

"Jag tror att vårt bittra nu-läge är uppenbart för oss alla, dess utslags- och våldsmekanismer ligger naknare än någonsin. Jag tror att tidpunkten är inne då vi måste koncentrera vår samlade kunskap inom kvinnorörelsen både av teori och praktik, både av analys och av kamp till ett gemensamt angrepp mot våldet i olika former."

Debatten inspirerade föreningen Kvinnokultur att anordna ett kunskapsseminarium, "Hur vinner vi freden?" i oktober 1978. 200 kvinnor från hela landet deltog i seminariet.

Och sedan?

— Sedan fick de som ville fortsätta jobba skriva upp sig på en lista. Vi jobbar i små grupper med egna ansvarsområden och har stormöte en gång i veckan. Vi försöker att ta vara på erfarenheter från kvinnokampen när det gäller arbetsformer, hur vi ska undvika centralism och byråkrati.

— Nästa seminarium blev ett "aktionsseminarium" där vi bl a bestämde om Kvinnor mot kärnkraft och 26 augusti. Under tiden hade vi samlat ihop en namnlista med kända kvinnor, gett presskonferens, väckt statsminister Ullsten och fått uppmärksamhet i massmedia. Snöbollen har börjat rulla.

Hur har det varit att jobba det här året?

— Det har varit jättekul, inte minst att sy flaggor och klistra affischer och sådant. Samarbetet har gått förvånansvärt bra. Vi ville finna en minsta gemensamma nämnare där kvinnor kan samarbeta för freden. Därför är alla välkomna och rörelsen är verkligen tvärpolitisk, socialister, kvinnoförbund, centerkvinnor och KDS-kvinnor och husmödrar etc.

Vad händer efter 26 augusti?

— Folkomröstningen blir någon gång i vår. Kampen kommer att trappas upp. Det blir punktaktioner, saker som uppmärksammas så att människor blir påmind om kärnkraften hela tiden. Inget är klart än, men bl a har vi talat om "antikärnkraftslussefirande". Det har också varit på tal att i vinter ha en internationell kvinnodag mot kärnkraft. Det gäller att hitta nya kanaler att bekämpa motståndet med. Nya vägar, annorlunda metoder baserade på kvinnors erfarenheter.

Ja, nu har någonting satts igång, många kvinnor har aktiverats i den här rörelsen. Erfarenheter från kvinnokampen visar att det inte är det svåra. Kvinnor ställer upp, jobbar och kämpar, medverkar i aktioner. Men hur gör man sedan. Hur fångar man upp de här resurserna för den fortsatta kampen? Hur ska det organiseras?

— Efter folkomröstningen ska vi ta upp diskussionen om be-

hovet av en fastare organisation. Jag tycker det är viktigt att den inte blir hierarkisk och centraliserad. Det måste finnas folk som arbetar mellan aktionerna, en kontaktbas. Men inte en styrelse. Jag ser hellre en "styrgrupp" i Stockholm och ett löst nät av arbetsgrupper i landet. Jag vill inte ha en styrelse som uttalar sig centralt för hela rörelsen som tex TCO gjort om kärnkraft. Jag tänker mig hellre att styrgruppen samordnar initiativ som tagits "underifrån".

Kardinalfrågan nu. Varför kvinnor mot kärnkraft?

— Kärnkraften är naturligtvis en fråga för alla människor. Men det är männen som administrerat fram kärnkraften, vi har ju inte varit representerade där kärnkraft och superteknologi beslutats om. Vi är inte uppbundna och det är därför vi har lättare att förutsättningslöst kritisera den utvecklingen. Man kritiserar kvinnor för känslotänkande, men jag anser att det är männen som är känslomässigt uppknutna till kärnkraft. Det är inte förnuftsargument de kommer med, utan de kan inte avstå från prestige och makten.

— Vi vet att 63 procent av alla kvinnor i Sverige emot kärnkraft och det gäller att kanalisera det motståndet i handling. Den teknologiska forskningen har aldrig frågat efter våra behov och därför identifierar vi oss inte med den. Vi har däremot tagit hand om offren för teknologin.

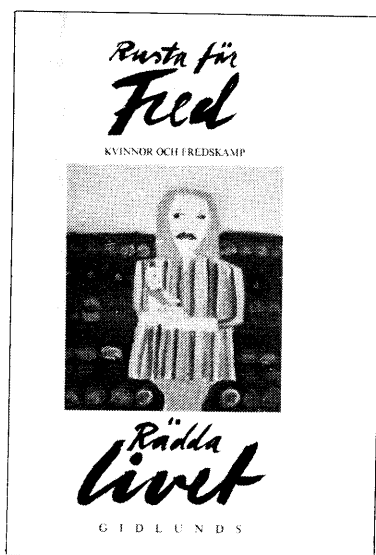
Det är kvinnor som vårdar bilismens offer t ex.

— Jag tror att väldigt många kvinnor känner sig alinerade i det här superteknologiska samhället helt enkelt. Oavsett vilken politisk inställning de har. Protesten är en protest mot en manskultur som bärare av en våldskultur. Teknologin har drabbat kvinnor mer också. Datoriseringen

har gjort många kvinnor arbetslösa, därför att de jobbade med sånt som i första hand kunde rationaliseras bort. De var i underläge från början.

— Men männen är inte undanskuffade. De män som inte identifierar sig med maskulturen och superteknologin ska med i kampen. De behövs.

26 augusti är som sagt bara början. Kampen fortsätter. Lagom till 26 augusti kom boken från det första fredsseminariet, "Rusta för fred", ut, som nog kommer att vidga debatten.

Kvinnor mot Kärnkraft har förfärligt ont om pengar. De har ju inga anslag, rörelsen drivs på ett litet överskott från första Fredsseminariet och privata bidrag. Om du vill vara med skicka minst 25 kronor på postgirokonto: 439 12 25—2 så får du utskicken. Det finns ännu ingen adress för Kvinnor mot Kärnkraft. Man kan skriva och ringa till Folkkampanjen mot Atomkraft

Östgötagatan 32
116 25 Stockholm
tel. 08-44 58 60
eller Kvinnfolk
Heleneborgsgatan 46
117 32 Stockholm
tel. 08-69 79 70

BÖCKER OM KÄRNKRAFT OCH KÄRNVAPEN

Sven Anér: KÄRNKRAFT PÅ LERFÖTTER LT 1977.

URLADDNING LT 1979

KÄRNSTOPP LT 1979.

Hans Lohmann: LÅT INTE LURA ER Rabén & Sjögren 1974

KÄRNKRAFT MOT FOLKET Rabén & Sjögren 1976

LÅT INTE LUGNA ER. Kärnkraftsmotståndets andra fas har börjat. Rabén & Sjögren 1979.

Croall/Sempler: KÄRNKRAFT FÖR NYBÖRJARE 1979. Förlaget Barrikaden, Tobaksvägen 4, 123 57 Farsta.

Eva Moberg: PENGAR ELLER LIVET? Exemplet kärnkraften. Bonniers 1979.

Robert Jungk: KÄRNKRAFTSSAMHÄLLET. Bonniers 1979.

Evert Vedung: KÄRNKRAFTEN OCH REGERINGEN FÄLLDINS FALL. Rabén & Sjögren 1979.

RUSTA FÖR FRED — RÄDDA LIVET. Kvinnor och fredskamp. Gidlunds 1979.

AVRUSTNING OCH UTVECKLING. Rapport från FN:s expertgrupp rörande de ekonomiska och sociala konsekvenserna av avrustning. Svenska Freds- och skiljedomstolen, Jungfrugatan 30, 114 44 Stockholm.

Alva Myrdal: SPELET OM NEDRUSTNINGEN. Rabén & Sjögren 1976

Johan Galtung: ÄR FRED MÖJLIG? Prisma 1971

ATOMBULLETTINEN. Tidskrift utgiven av Arbetsgruppen mot Atomkraft (AMA), c/o Ekoteket, Tjärhovsgatan 44, 116 29 Stockholm.

teckning:

Kerstin Abram-Nilsson

Påsen under disk- bänken

text: Per Berg
bilder: Carl Johan De Geer
bildtexter: Louise Waldén

De följande sidorna handlar om allas vår påse under diskbänken. Vi har tagit den som en mycket liten och vardaglig symbol för det enorma resursslöseri och den miljöförstöring som är inbyggt i vårt system.

Utgångspunkten för artikeln är en försöksverksamhet som f n pågår i ett bostadsområde i Göteborg, där de boende sorterar sina sopor i fyra delar varav tre återvinns: papper, glasplåt samt komposterbart material. Per Berg, som ansvarar för experimentet tillsammans med en arbetsgrupp, har skrivit om hur sopsorteringen går till.

Inspirerad av hans material gick Vi människors redaktion ut en dag tillsammans med fotografen Carl Johan De Geer och handlade en påse mat. Vi fotograferade hur mycket som var avfall av det vi bar hem, hur mycket som kunde ha återvunnits, vad som var oförstörbart. Det är dom bilderna ni ser på övre halvan av sidorna.

Följ i tanken vilka råvaror som behövs för att producera de förpackningar vi bar hem, hur mycket energi som går åt till att bli av med avfallet, hur mycket resurser vi tårt på... I förlängningen finns kalhyggena, luftföroreningarna, de giftiga oförstörbara materialen... Och ändå handlar det bara om påsen under diskbänken och inte om industrins gigantiska avfallsproblem...

Vi gick ut en augustidag för att handla vår mat. För ett par decennier sedan hade vi burit shoppingväskan på armen, beställt varor vid disken efter komihåglistan, fått mjölken upphäld i mjölkhinken, torrvarorna uppvägda i påsar och köttet uppstyckat efter vad vi behövde...

Vi kan inte fly undan förstöringen av livet. Vi måste bekämpa den. Författarinnan Ingrid Sjöstrands ord (i Dagens Nyheter 26 juli) kunde stå som motto för det försök med återvinning av hushållsavfall som just nu pågår i Göteborg. Drygt hundra hushåll i stadsdelen Bagargården sorterar sitt avfall i fyra olika delar, av vilka tre återvinns och den fjärde förbränns.

Återvinning av hushållsavfall är ingen ny företeelse. För inte så länge sedan, innan Sverige var ett välfärdssamhälle, måste människor ta tillvara allt som överhuvudtaget gick. Man behöver inte vara så gammal för att ha erfarenheter av det. När välståndet

...nu söker vi oss längs hyllorna där allt står uppställt i lockande förpackningar. Har vi tur stämmer innehållet ungefär med den mängd vi tänkt köpa...

...är vi mycket medvetna har vi inte plockat på oss mer än vi planerat. Vi köper en påse i kassan för att bära hem alltihop. Väl hemma plockar vi ur påsen och kastar bort de förpackningar vi inte behöver...

ökade i landet, samtidigt som allt fler tvingades flytta till syd-Sveriges industristäder, började vi förlora vår syn på tingens värde. Denna omvärdering hänger samman med ett nytt produktionssystem, där den enskilde alltmer sällan får se en färdig produkt som resultat av sitt arbete. Samtidigt breder modeproduktionen ut sig med köpslit-släng-andan i släptåg.

På 60-talet förändrades även handeln. Snabbköpen ökar i antal. Butiker utan betjäning fordrar färdigförpackade varor. Vi överöstes med förpackningar som hamnade i soptunnan så fort varorna burits hem. Förpackningarna blev ett avfallspro-

blem.

Utvecklingen har gått fort. År 1947 producerades ungefär 100 000 ton förpackningar i landet. År 1960 hade det ökat till 250 000 ton och 1975 producerades 1 300 000 ton förpackningar, tretton gånger mer än 1947. Mängderna avfall har utvecklats på liknande sätt under samma tid.

Innan försöket med återvinning startade hade vi timplånga samtal med ungefär hälften av de berörda hushållen. Flera av samtalen berörde köpslit-släng-andan. Många var oroliga för dess följder. Vad innebär det att en hel generation växer upp utan att ha lärt sig tingens verkliga värde, frågade man sig. En del

har svårt att anpassa sig till slöseriet, men vad kan man göra ensam? Det fordras mycket tålamod om man varje gång man handlar ska titta efter de förnuftigast förpackade varorna, jämföra kvalitet och priser. I stressen mellan jobb och dagis kan det kännas outhärdligt.

Varje svenskt hushåll producerar i snitt 270 till 350 kg avfall per år. Det innebär att det varje år försvinner 2–2,5 milj ton hushållsavfall till tippar och förbränningsanstalter. Det förintas alltså mellan 5 000 och 7 000 ton material per dag i landet. Detta material måste ständigt ersättas med uttag av nytt material ur begränsade resurser. Den över-

...det blir en anseelig mängd. (1947 producerades ungefär 100 000 ton förpackningar i Sverige. 1960 hade det ökat till 250 000 ton och 1975 till 1 300 000 ton...)

...varje svenskt hushåll producerar i genomsnitt 270—350 kg avfall per år. Varje år försvinner 2—2,5 milj. ton hushållsavfall till tippor och förbränningsanstalter. 1/5 av det är komposterbart material, som vi bränner upp — när det tar 400 år att bygga upp ett 3 cm jordlager i naturen. Nya träd måste huggas ned för att ersätta det uppbrunna papper som hade kunnat återbrukas... liksom mycket av

väggande delen av allt detta avfall finns i tätorter och måste alltså transporteras bort. Man kan ju föreställa sig vad det kräver i bensin och dieselolja...

På senare år har det talats alltmer om kompostering av avfall som ett alternativ till tippning och förbränning. Utvecklingen går dock långsamt. Endast ett par procent av ländets hushållsavfall komposteras.

Komposteringstekniken är, trots årtal av utvecklingsarbete, ganska osäker och komposten blir ofta av ganska låg kvalitet på grund av föroreningar i soporna.

Fortfarande kan vi räkna

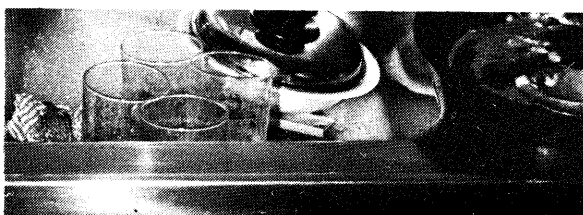
med att 2/3 läggs på tipp och 1/3 förbränns varefter aska och slagg läggs på tipp. Det är uppenbart vad detta innebär för miljön. Även om tipparna är välskötta och så gott som allt vatten som rinner av och pressas genom tippens tas om hand, innebär tippens ett hot mot omgivningen. Avfallens alltmer komplicerade sammansättning borgar för att problemen inte blir mindre. Förbränningsanläggningarna är ett ännu större hot. De sprider sina föroreningar även i luften, och med vindarna kan de transporteras ganska långt.

I vår relativt bekväma vardag behöver vi sällan bekymra oss om varifrån och vart-

hän. Efter BT-Kemi i Teckomatorp, KBS borrhningar efter atomsäkert berg och mitt uppe i en oljeförsörjningskris har dock många börjat fundera.

Det är lätt att fly undan och låtsas bort problemen. Men de går också att bekämpa — i vardagslivet. Försöken med återvinning är en möjlighet. Alla handskas vi dagligen på ett eller annat sätt med hushållsavfall.

En perfekt avfallshantering där allt avfall återvinns är idag inte möjlig. Samhället har effektivt spärrat den möjligheten. Varuproduktion, konsumtion, sophantering mm lägger hinder i vägen. Man

glasen och plåten. Egentligen hade vi bara behövt förrinta en liten hög material som var så sammanfattat att materialen inte kunde lösgöras från varandra eller så giftiga att de inte kunnat återbrukas. (I förbränningen av plast lösgörs t ex saltsyra). Men frågan är om en sopmedveten återbruks-kultur hade framställt sådana material...

...istället blandar vi allt detta i en påse i lägenhetens mest bortglömda utrymme: skåpet under diskbänken. Där kan vi glömma soporna och den kedja av resursslöseri de ingår i. Liksom vår egen delaktighet i rovdrift på naturen, utsugning av u-länder, förbrukande av råvaror...

kan dock närma sig något som liknar den perfekta hanteringen. I vår försöksverksamhet har vi tillsammans med de boende bestämt oss för att stanna vid att sortera ut papper, glas, plåt och komposterbart avfall (matavfall, blöjor, hushållspapper, blomrester o dyl). Det var många som ville sortera ut även plasten, men det gick inte att hitta någon firma som var villig att återvinna den. Figuren t.h. visar att det trots allt blev ett rejält stycke som togs ur kakan:

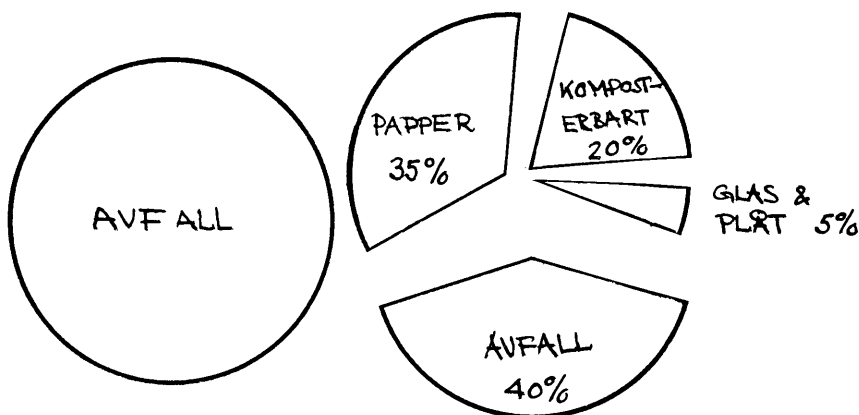
Idag står det fyra olika typer av kärl i soprummen i experimentområdet. En för komposterbart avfall, en för blandat glas och plåt, en för

papper och en för det som blir över.

I köken finns, förutom den avfallskorg som fanns tidigare, två nya avfallskorgar, varav en med lock. Dessa är

avsedda för de olika typerna av avfall. Papper, som oftast blir avfall på annat håll i bostaden, brukar samlas i en pappersbärkasse.

Redan innan försöken kom

igång kritiserades de starkt, bl a av ledande personer på renhållningsverket i kommunen. Man menade att "folk är för bekväma för att själva sortera sitt avfall". Den som står i köket dagligen och den som ansvarar för hemmets städning vet dock att avfall blandas först när det dumpas i soppåsen. Merarbetet med att lägga det i olika soppåsar är inte så betungande. De som deltar i försöket har bekräftat detta i en enkätundersökning. "Det blir snart en vana", är ett vanligt svar.

Efter ett halvårs verksamhet är det alldeles för tidigt att försöka dra några slutsatser ur våra resultat. Först efter en längre tid, minst ett år, kan vi se vartåt det lutar. Den första tiden präglas alltid av nyhetens behag eller obehag. Under våren distraheras man dessutom av många och långa avfallsskapande helger med rubbningar i renhållningens

rutiner. Det är lite demoraliserande att komma ner i soprummet och finna kärnen överfulla därför att det råkat vara tredagarsvecka. I det ögonblicket tänker man sällan på att renhållningsarbetarna sådana veckor måste utföra lika mycket arbete som de gör under vanliga femdagarsveckor.

Under sommaren semestrar många på annan ort, där man måste återgå till sitt gamla avfallsbeteende. Vid hemkomsten tar det lite tid att återanpassa sig till sorteringen.

Vi vet idag att alla olyckskorpar hittills haft fel. Mellan hälften och två tredjedelar av allt avfall återvinns. Mängden papper som samlas för återvinning i området är ungefär tre gånger större än medelvärdet för övriga delar av Göteborg. Det utsorterade materialet är mycket rent, i säm-

sta fall har 3 % föroreningar kunnat konstateras men ofta är det fråga om enstaka fel-sorteringar.

Jämför man kvaliteten på det material som sorteras ut i Bagaregården med material som sorteras ut i stora sorteringsmaskiner för avfall, kan man konstatera att det som sorteras i hushållen är av betydligt högre kvalitet. Det är svårt att ersätta människor med maskiner, även om det tycks vara mångas målsättning.

Vi kan också konstatera att modern byggnadsteknik inte är direkt anpassad till återvinningens krav. Det är ofta detaljer som går att ändra på, men ibland rör det sig om svårare saker som sopnedkast och storleken på soprummen.

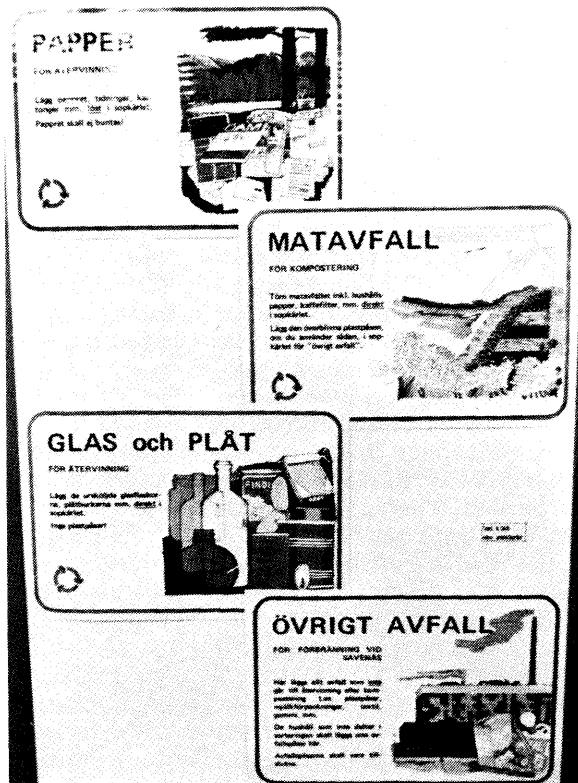
Skåpet under diskbänken, den traditionella platsen för sopor, är trångt. Ofta finns ett vattenlås som effektivt omöjliggör all vettig användning

Exempel på de skyltar som projektet gjort till de olika soptunnorna för att soporna ska hamna i rätt "återbrukstunna".

Bakgrund

I februari 1977 uppdrog Statens råd för byggnadsforskning åt Per EO Berg på Institutionen för VA-teknik på Chalmers att skriva ett forskningsprogram om "Avfallshantering", främst med tanke på hushållsavfall. Under sommaren 1977 växte en arbetsgrupp fram kring projektet. Under hösten sammanfattade man sina idéer i en första rapport. Våren 1978 reviderades programmet och forskningspengar (mindre än hälften av sökta medel) beviljades. Efter förhandlingar med kommunala myndigheter i Göteborg kunde man i december 1978 påbörja förarbetet med experimentverksamheten. Till projektet är också knutet en referensgrupp med representanter för olika statliga, kommunala och fackliga instanser. När detta skrivs räknar man med att få fortsätta projektet i större skala under nästa år.

Arbetsgruppen, som är tvärvetenskaplig, består av följande personer: Per EO Berg, ingenjör, Hilmer Heitsch, ekonom, Torsten Hultin, sociolog, Birgitta Jerkbrant, biolog och ekolog, samt Göran Wallén, vetenskapsteoretiker.

av skåpet. I moderna skåp är det borta men istället har man stulit 15 cm av djupet i skåpet för en alltför stor utsparring för rören till diskbänken.

Soprummen i de hus där försöken pågår är stora och fina. I ett kvarter finns ett speciellt hus på gården, som på ena sidan är sophus och på den andra är vindskydd med bänkar framför sandlådan. Det är emellertid få soprum som kan berömma sig av sådana kvaliteter. Då kan det vara svårt att ordna med flera olika sopkärl för olika typer av avfall.

I Göteborg har minst 40 % av hushållen en sådan sopsortering att det skulle vara möjligt att införa återvinning genom sortering i hushållen. Detta skulle lågt räknat medföra att 20–25 % av det avfall, som idag förbänns, kan återvinnas. Fördelarna är uppenbara. Föroreningarna från förbränningsanläggningarna

minskar medan det utsorterade avfallet förvandlas till jord och nya produkter. I de flesta mindre kommuner i landet skulle man med ganska enkla medel kunna få en i det närmaste hundra procentig avslutning och på så sätt minska de tippade eller förbrända avfallsmängderna till under hälften jämfört med idag.

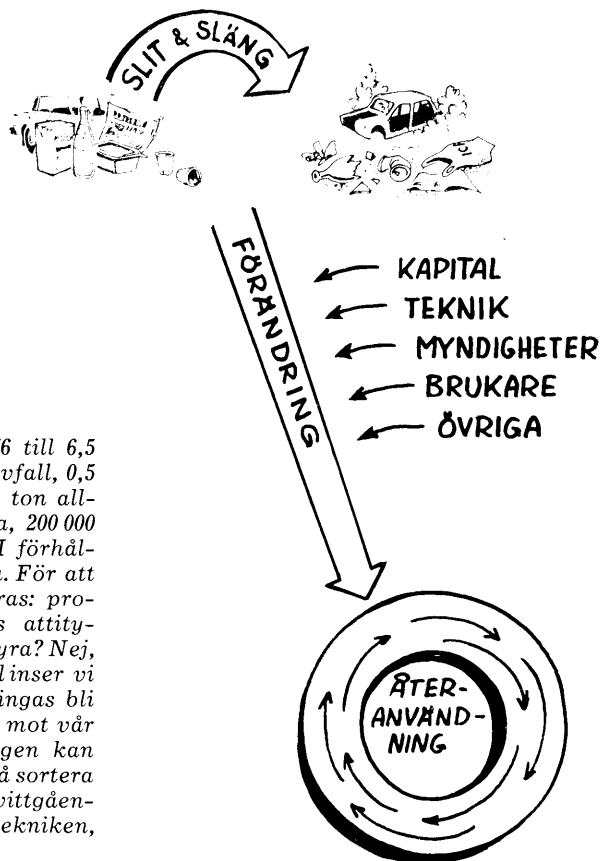
Återvinning av hushållsavfall löser naturligtvis inte alla våra resursproblem. Kvar står ju t ex transporterna, som vi inte kan undvara om avfallshanteringen baseras på återvinning. I flera fall blir det snarare fler transporter eftersom det utsorterade avfallet inte alltid kan förädlas på ort och ställe. Å andra sidan kan man räkna med att transporterna av råvaror minskar om återvinningen ökar. Det kanske tar ut vartannat.

Transporterna kan inte minskas med mindre än att

avfallsmängderna minskar. Det kan vara viktigt att tänka på när återvinningen förs fram som lösningen på alla avfallsproblem. Det stora problemet är fortfarande de oerhörda mängder avfall som uppstår som en följd av vår konsumtion. Vi måste alltså på sikt förändra konsumtionen i grunden. Ingrid Sjöstrand talar i sin artikel om vikten av att produktionen inriktas på mindre avfallsskapande produkter. Inbyggt slitage, modeproduktion, oförnuftiga materialval etc måste bekämpas.

Det är inget vi kan göra över en natt. Till det fordras mycket djupgående förändringar av samhället. Återvinningen får ses som ett steg på vägen. Vi bespar vår omgivning — eller naturen om man så vill — en del föroreningar och vi sparar råvaror till framtida generationer.

Det kan vara skäl nog. ■

Det svenska avfallsberget beräknades 1976 till 6,5 milj ton. Av detta var 2 milj ton hushållsavfall, 0,5 milj ton kontors- och affärsavfall, 3,5 milj ton allmänt industriavfall, 200 000 ton avfallsolja, 200 000 ton kemiskt avfall och 150 000 ton bilvrak. I förhållande till det berget är vår soppåse en myra. För att rubba berget måste hela systemet förändras: produktionens inriktning, tekniken, samhällets attityder... Men är vår soppåse en ointressant myra? Nej, för när vi blivit medvetna om dess innehåll inser vi hur vi tvingas bli delaktiga i slöseriet. Tvingas bli sopkonsumenter och sopproducenter också mot vår vilja. Hur ett helt system bygger på att ingen kan bryta cirkeln. I förlängningen på kravet att få sortera och återbruka våra sopor finns långt mer vittgående krav. På produktionens inriktning, tekniken, samhällets attityder...

Grått stoff i Karachi

I många u-länder existerar inte sophämtning i vår mening. Men ändå är inte sopor det stora problem, som man skulle kunna tro. Här berättar Inez Svensson hur man hanterar sopor i Pakistan.

**text och bild:
Inez Svensson**

Sophämtningen i mitt hyreshus sköts av några kvinnor, som varje dag går runt i lägenheterna och hämtar sophinkar och annat skräp som man vill bli av med. De sopar runt huset och ser till att området hålls någorlunda snyggt. Vi som bor i huset betalar dem en summa i månaden för arbetet.

I Pakistan är det ont om papper. De flesta varor säljs fortfarande i lös vikt eller styckervis, paketeringar är sällsynta. Till kött- och grönsaksmarknaden är det bäst att ta med sig papper och kasse själv, annars riskerar man att så där med varorna i handen.

Det papper man får tag i sparas alltid, det kan användas igen. Tidningar och annat överblivet papper köps upp och används till omslagspapper i många butiker. Tro nu inte att tidningarna är lika tjocka som i Sverige. Min dagliga tidning består för det mesta av några få blad. Tidningspapper är ransonerat och extra tilldelning blir det bara till nationaldagen och andra högtidliga tillfällen.

Tillbaka till sophinken. Vad hamnar i den? Inte mycket papper och absolut inga flaskor och plåtburkar. Sådant går att sälja till de olika uppköpare som regelbundet kommer hojande genom kvarteret. Förutom flaskor och plåtburkar köper de upp papper och skrot, som

de i sin tur levererar till återbruksverkstäder och försäljare i staden.

I sophinken hamnar alltså bara totalt obrukbara saker som nersmetade papper, snörstumpar, grönsaksblast och matrester. Men den som hämtar sophinken vänder ändå upp och ner på den utanför köksdörren för att försäkra sig om att inget värdefullt finns i den.

Sophögen är en liten öppen plats med träd omkring. I dess utkanter trycker alltid några vildhundar, som hoppas på ben och matrester. I träden sitter kråkor och väntar, och under träden katter.

När någon sophink töms är hundarna genast där och nosar. Sedan kommer katterna. Det finns till och med gamla feta hankatter som jagar iväg hundarna. Kråkorna kraxar oroligt i träden, och det händer att de nyper katterna i ryggen och snor åt sig någon godbit.

Morron och kväll vallas getter och kor förbi, de brukar också ta sig en titt på sophögen. Grönsaksblast och fruktskal, som de andra djuren ratat, äter de upp. Korna tuggar i sig tidningspapperet.

När alla gjort sitt är det inte mycket kvar av sophögen. Bara lite grått stoft. Av det gör sophämtarna en brasa någon gång i veckan.

Vägledning för vidareläsning

Här är ett urval böcker och tips för er som vill läsa vidare om miljö och energi. Det gör inte anspråk att vara heltäckande — utgivningen de senaste åren har varit enorm. Men den kanske kan vara en vägledning — i många av böckerna hittar ni sedan vidare litteraturlistor.

RAPPORT FRÅN EKOTEKET

heter Ekotekets tidning. Bl a har man boklistor där vi hämtat en del tips till det här numret.

Adress: Ekoteket, Tjärhovsgatan 44, 116 29 Stockholm.

SEKRETARIATET FÖR FRAMTIDSSTUDIER

ger ut en rad intressanta rapporter och böcker i samarbete med Libers förlag. Uppgifter om deras utgivning kan du få från Sekretariatet för Framtidsstudier, Box 7502, 103 92 Stockholm.

EFUD — 78. SOU 77:56

är stommen i regeringens energiforskningsprogram. Till EFUD — 78 finns sex bilagor som i detalj presenterar åtgärder på olika områden.

Bokhandeln förmedlar beställningar på Statens offentliga utredningar (SOU).

NÄMNDEN FÖR ENERGIPRODUKTIONS-FORSKNING

har givit ut en rad delrapporter om användning av förnyelsebar energi; t ex vind, vågor, salt m m.

Uppgifter om deras rapporter kan du få från. Nämnden för energiproduktionsforskning (NE), Biblioteket, Box 1103, 163 12 Spånga.

MILJÖ OCH ENERGI

Hartvig Saetra: EKOLOGI OCH SOCIALISM. Forum 1977

Amory B Lovins: MJUK ENERGI — vägen till varaktig fred. Jordens Vänner/Askild & Kärnekull 1977.

Hans Palmstierna: ENERGIARTIKLAR I ARBETET 1973—75. SAFE, Box 21, 571 00 Nässjö.

KAMPEN FÖR MILJÖN — en lägesrapport om miljörelser i sexton olika länder. Centrum för tvärvetenskap. 1979.

MALTE — förslag till miljörelsens alternativa energiplan. MALTE 1990, Box 240 23, 400 22 Göteborg

Per Kågeson: SLÖSERIETS POLITISKA EKONOMI. Prisma 1975.

LÄT SOLEN VÄRMA SVERIGE. Prisma 1979.

SOL ELLER URAN. Att välja energiframtid. Sekretariatet för framtidsstudier/Liber 1978.

Johansson/Steen: SOL-SVERIGE. En skiss till ett förnyelsebart energisystem. Framtidsbilder/Liber 1978.

Nils-Erik Landell: MANNEN SOM BYTTE SIDA. Alba 1978.

Hans Rau: SOLENERGI — SÅ KAN DEN UTNYTTJAS. Liber 1977.

Gunnar Pleijel: SOLENERGI ("Den klassiska boken om solenergi"). Aldus 1966.

Bokaldes m fl: SOLKRAFT, VATTENKRAFT, VINDKRAFT. Förlaget By och Bygd 1977. Kan beställas via Ekoteket.

Christine Thomas: ÅTERANVÄNDNING, ÅTERVINNING OCH ÅTERBRUK. Jordens Vänner, Box 9062, 102 71 Stockholm.

RESURSSLÖSERI I ÖVERFLÖD? Fältbiologerna. Box 6022, 191 06 Sollentuna.

LÄGENERGISAMHÄLLE — MEN HUR? Alternativt samhälle, Smala gränd 3, 111 39 Stockholm.

Erik Dannmann: FRAMTIDEN I VÅRA HÄNDER. Askild & Kärnekull 1977.

KLASSIKER

Leo Huberman: MÄNNISKANS RIKEDOMAR. Rabén & Sjögren 1965.

Elin Wägner: VÄCKARKLOCKA (1941) ny utgåva Delfin 1978.

Georg Borgström: BANKETTEN. Trevi 1977. Den senaste boken av en av miljörelsens "väckarklockor".

Gösta Ehrensverd: FÖRE — EFTER Alba 1977.

OLJAN ÄR INTE ALTERNATIVET

Kärnkraftsanhängarna försöker ibland göra kärnkraftsfrågan till ett val mellan olja och kärnkraft. Men oljan i stordrift utgör idag också ett katastrofhot. Samma mänskliga faktor, som gör kärnkraftverken osäkra, får supertankers att gå på grund eller krocka. Sambandet mellan kärnkraftsindustrin och oljebolagen har nu blottlagts, bl a av den norska stortingskvinnan Tove Bye i två artiklar i den norska tidningen *Nationen* (refererade i DN 12 juli).

Enligt Bye kontrollerar oljebolagen idag de alternativa energiformer som finns tillgängliga för produktion. Tex har de amerikanska oljebolagen sedan 1974 köpt upp 50 % av urangruvorna och 44 % av de privata kolgruvorna i USA. De kontrollerar också merparten av kärnkraftsteknik, urananrikning och upparbetning. Energibolag är idag en riktigare benämning än oljebolag. Den egentliga oljebristen inträffar inte förrän om 50 år. Men kärnkraftsindustrin ligger dåligt till med tomma orderböcker.

Redan hösten 1978 stod det klart att bara en ny "oljekris" kunde rädda kärnkraftsindustrin. Direktör Ingvar Wivstad från svenska Vattenfall har påpekat att "det är intressant att notera att om oljeprisutvecklingen följt prisutvecklingen i övrigt, dvs om vi inte haft oljekrisen 1973, då hade kärnkraftsindustrin idag inte utgjort ett ekonomiskt intressant alternativ."

Redan 1951 års bränsleutredning varnade för oljeberoende och föreslog satsning på vindkraft och förnyelsebara energikällor. Men sedan kom 1955 då FN anordnade sin första konferens om atomenergins fredliga användning och det svenska atomenergiarbetet sköt fart.

Idag satsas det 20 gånger mer forskningspengar i världen på kol—kärnkraftsalternativet än på de förnyelsebara energikällorna. Trots att dessa har bl a följande direkta fördelar: ett miljövänligare samhälle ● minskat råvaruslöseri ● minskar sårbarheten vid blockader, krig och kriser ● kräver ett mer decentraliserat och mänskligare samhälle ● uttrycker strävan till global hushållning och solidaritet med U-världen.

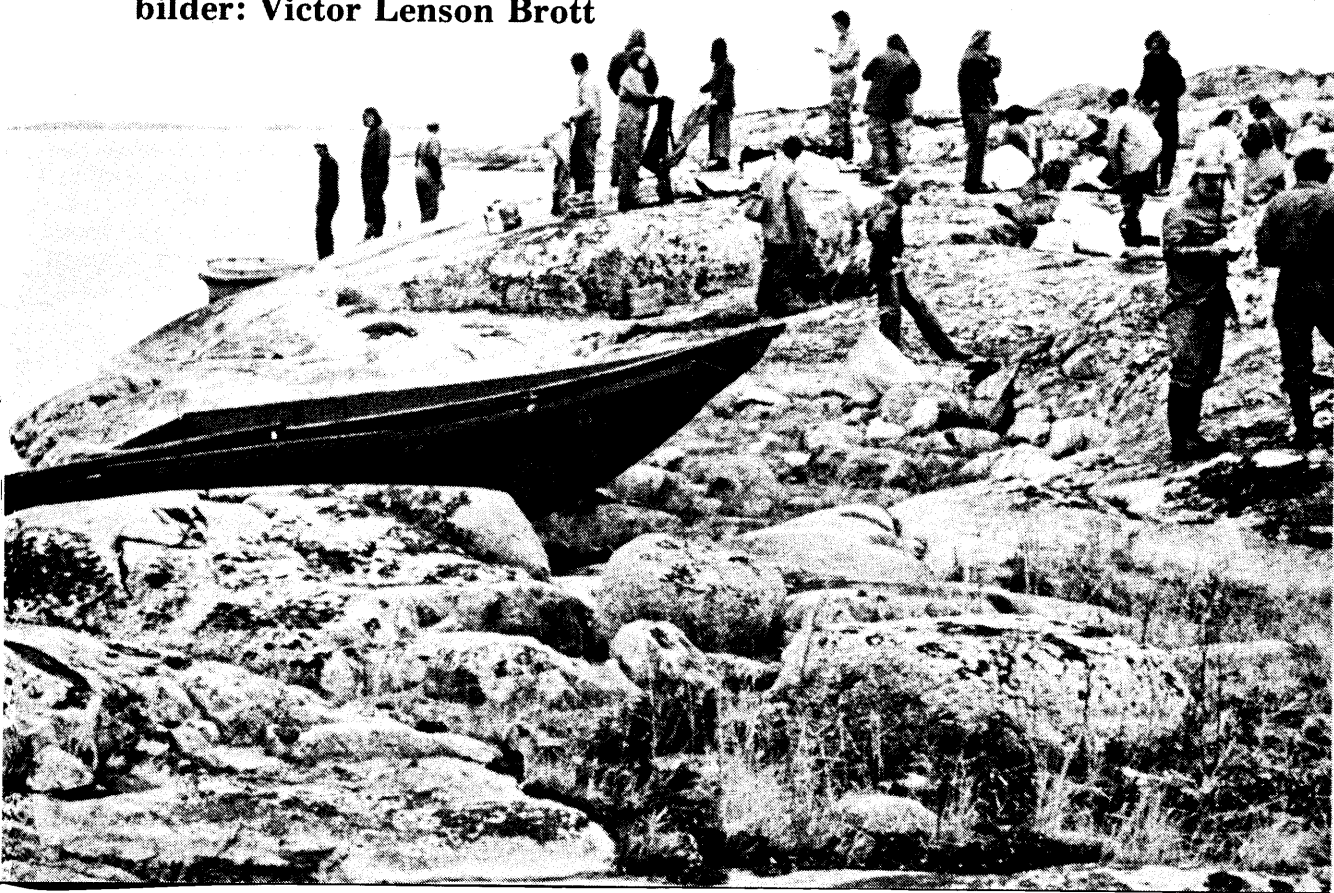
De här bilderna från oljekatastrofen i Stockholms skärgård är en påminnelse om "katastrofhotet". Om vilka som får städa upp när superteknologin skräpar ner.

Oljekatastrofen i Stockholms skärgård har väckt en viktig debatt. Myndighetersnas brist på beredskap och inbördes prestigespel ledde till att en handfull nya miljonärer tjänade grova pengar, dels på själva nödläget, dels på "fotfolkets" saneringsarbete. Man är redan uppe i 60 miljoner och ingen vet var sluträkningen slutar. Så länge saneringen var oavlönad och frivillig var majoriteten av sanerarna kvinnor. Men när de privata företagen tog över anställdes i första hand män. Nu var det ju ett avlönat jobb...

bilder: Victor Lenson Brött

MAMMOGRAFERA

Mellan 30 000—40 000 kvinnor i Sverige söker läkare årligen för symptom från bröstet. Minst 4 000 kvinnor kommer att få bröstcancer nästa år, 9—10 om dan. Var fjortonde kvinna får någon gång under sitt liv sjukdomen. Bröstcancer är den vanligaste dödsorsaken för kvinnor i ålderna 35—54 år. Den går allt lägre ned i åldrarna.

Bara dessa siffror är nog för att man borde satsa mer resurser på bröstcancer — NU. Men i dag är det så att en vård som aldrig varit bra blir allt sämre för att resurserna inte ökas. De höga dödssiffrorna är också märkliga med tanke på att det finns ett sätt att upptäcka bröstcancer på ett mycket tidigt stadium. Nämligen med bröstströntgen — mammografi.

Vi kvinnor uppmanas idag att självundersöka våra bröst. Men redan innan vi kan känna tumörerna har 40 % av dem hunnit sätta dottertumörer — och det är de som kan leda till döden. Att kvinnan eller en läkare känner på bröstet är heller ingen garanti för rätt diagnos. Vid denna s k palpation är feldiagnosen så hög som 40 %. Det betyder att en hel del kvinnor får fortsätta att bära en växande cancer medan andra oroas i onödan. Båda dessa grupper minskas med mammografi där feldiagnosticeringen endast är 5 %.

För att verkligen kunna sänka dödligheten i bröstcancer måste man börja med hälsokontroller, s k screening, på kvinnor över 35 år. Då kan man hitta cancern innan den gett symptom, och det är stor chans att den inte hunnit sätta dottertumörer. Amerikanska screeningförsök med mammografi, redovisade på läkarkongressen i Buenos Aires 1978, skulle överförda till

svenska förhållande kunna rädda livet på 500 kvinnor om året, skriver professor Sven Almqvist i ett inlägg i Dagens Nyheter den 27 april 1979.

Vi tror också att regelbundna mammograferingar, förslagsvis vartannat år, skulle kunna bidra till att minska den cancerskräck som många kvinnor tvingas leva i. Nog är det lättare att gå hem och självundersöka sina bröst när man vet att även om bröstet känns knöliga så har en mammografiplåt visat att med 95 % säkerhet finns det ingen tumör i dem. Eftersom de flesta — dock inte alla — cancer-tumörer växer sakta de första tio åren skulle mammografi i kombination med den nödvändiga — men otillräckliga — självundersökningen fungera hyggligt. I varje fall är det det bästa sätt som nu står oss kvinnor till buds.

Aktionsgrupper bildade

I november 1978 bildades en bröstcancergrupp inom Kvinnohusgruppen i Stockholm. Vi vill arbeta för tidig upptäckt av bröstcancer, men också för ökat systerskap och solidaritet med de kvinnor som drabbas.

Under våren har det också bildats en projektgrupp mot bröstcancer i Fredrika-Bremerförbundets stockholmskrets. Vi har etablerat ett fint samarbete, och den 16 maj 1979 hade vi ett gemensamt möte dit vi bjudit kvinnor från både

den politiska och den partipolitiskt obundna kvinnorörelsen. Vi bildade Tvärpolitiska Bröstcancergruppen och har satt upp gemensamma mål och krav som politikerna skall få ta ställning till före valet i september.

Varför införs inte mammografi?

De argument mot mammografien som framförs i debatten är inte lätta att få grepp om. Det krävs plötsligt att strålning skall vara helt ofarlig, metoden hundraprocentigt säker o s v. Dessutom när det gäller bröstcancer skall det först bevisas vetenskapligt här i Sverige att dödligheten sänks om man upptäcker tumören tidigt. Detta har redan visats i en undersökning som gjordes i New York på 1960-talet, den s k HIP-studien. Ge oss för övrigt ett enda exempel på någon annan form av cancer där man inte varit övertygad om värdet av tidig diagnos.

Ett säkert sätt att tysta kvinnornas allt högljuddare rop på mammografi är att peka på strålrisk. Att höja strålnivån "i samhället" eller att utsätta sina ömtåliga bröst för strålning — nej då får det vara med mammografien — så resonerar de flesta kvinnor, och beslutsfattarna kan andas ut.

Varför har inga ramaskrin höjts om den bestrålning som bröstet får "på köpet" vid

MEERA — krav från nybildad kampgrupp för bröstströntgen

text: Elsie Hultgren

andra undersökningar. Den överstiger oftast mångfalt dosen vid mammografi. Om en kvinna utsätts för ungefär 20 mammograferingar under sitt liv blir detta sammanlagt mindre än stråldosen till bäckenet vid en enda urografi.

Respekt för strålning

I Kopparbergs och Östergötlands län pågår vetenskapliga försök med mammografi. De skall utvärderas 1983. Pionjär på området är överläkare Bengt Lundgren, Gävle. Vid ett besök som bröstcancergruppen gjorde hos honom på lasarettet i Gävle, fick vi demonstrerat hur den av honom framprovade enbildsmammografien går till. Denna metod är fullt tillräcklig vid riktade hälsokontroller. Stråldosen är så låg som 50 millirad.

Rent teoretiskt skulle inte ens en kvinna på en miljon mammograferade kvinnor kunna få cancer av den dosen. Men även denna kvinna kan i 19 fall av 20 med hjälp av mammografien bli tidigt diagnosticerad. Sjukhusen släpper också idag — på grund av slarv, dålig teknik, okunnighet mm — på dubbelt så mycket strålning som behövs för de diagnoser som de ställer. All den oberättigade strålningen träffar inte människor, men en uppfattning om dess storlek får man när man vet att den skulle räcka till att mammografera 1,3 miljarder kvinnor om året. Om man sat-

te in tio miljoner på strålskydd skulle troligen minst 50 svenskar om året slippa få cancer. Respekten för strålningen bör innebära att man använder den där den kan rädda liv och ingen annanstans. Men samma beslutsfattare som är angelägna att skydda oss för strålningen från mammografien hyser stor tilltro till kärnkraften, och har heller inte ifrågasatt det dåliga strålskyddet vi har i sjukvården. Det är där åtgärderna bör sättas in.

För att begränsa strålningen på våra kroppar bör vi nog göra anteckningar om när vi utsätts för strålning vid all röntgenbehandling. Datum, plats och dos. Kanske kan vi prioritera en mammografi före en rutinundersökning hos tandläkaren.

Respekt för liv

Det politiska motståndet mot mammografien ligger säkert i landstingens dåliga ekonomi. Och något entydigt besked från läkarna om fördelarna med mammografien har politikerna inte fått. Läkarna är splittrade och motståndarnas motiv dunkla.

Kvinnor, låt oss gå in i den här debatten och ta reda på fakta! Låt oss ställa herrarna i sjukvårdshierarkien mot vägen och kräva respekt för alla människors liv!

Ställ krav!

Massmedia har den senaste ti-

den vinklat bröstcancer som om det i första hand vore ett kosmetiskt problem. Så är inte fallet. Det gäller vårt liv och vår hälsa.

Vi i Tvärpolitiska gruppen kräver:

- Bygg ut mammografien i hela landet och utbilda personal!
- Utöka försöksverksamheten med riktade hälsokontroller. Till vissa riskgrupper varje år, och till alla kvinnor över 35 år vartannat år!
- Inrätta bröstcentraler i landstingets regi i hela landet!
- Bättre psykologiskt stöd vid bröstcancer och vid förekomst av dottertumörer!
- Ökade resurser till bröstcancerforskningen!
- Att orsakerna till bröstcancer kartläggs!

Om andra kvinnogrupper också vill arbeta med de här frågorna så trycker vi upp material som belyser problemen och som vi skickar till er mot porto och omkostnader som vi beräknar till 25:— kronor.

Kvinnor det är val i år! Ställ krav på era landstingspolitiker!

**Material kan beställas hos:
Tvärpolitiska Bröstcancergruppen**

c/o Elsie Hultgren
Stavangergatan 48
163 33 Spånga

Nu kommer

DEN

MANADSTIDNINGEN

FÖR KULTUR OCH POLITIK

Första numret ute

1:a september

Läs

DEN

- o MASSTURISM -
Du kommer inte undan
- o RADIO LILITH -
Av kvinnor, om kvinnor,
för kvinnor
- o DET GLADA LISEBERG -
bildreportage
- o VALET -
redan avgjort?

Prenumera på

DEN

0 Helår 80 kronor

0 Halvår 45 kronor

Namn

Adr.

Postadr.

Tel.

Adressen:

BLÅ STÄLLET
ANGEREDS TORG 13
424 20 ANGERED

Göteborg

Länsmansgårdens
Tobak

Daggdroppegatan 2 - Tel. 54 45 72

William Morris och socialismen

William Morris, i Sverige mest känd som skapare av sköna bokband, textiltryck och keramik, var en medveten och aktiv socialist. Många av hans idéer är aktuella än idag, kanske t o m aktuellare nu än när han propagerade för dem. Margit Palmaer skriver här om två nyutgåvor av hans böcker, **Konst och politik** och **Nytt från en ny värld**.

Många vägar bär till socialismen. En av dem är vägen från det förfulade och nersmutsade industrisamhället till ett inte bara rättvisare men också vackrare och mänskligare samhälle. Den har länge varit förbisedd och betraktad som en tillflykt för radikala skönandar fjärran från livets bistra realiteter. Sant är också att den ofta, alltför ofta slutade inte i en verklig socialism utan i en dyrkan av sköna ting, sundare

ALL AKTUELL LITTERATUR I

 kulturcirkeln

Sveavägen 41,
111 34 STOCKHOLM
Tel. 20 50 15

livsföring och blomstrande trädgårdsstäder. På dessa villkor kunde den accepteras av den bildade och välsituerade medelklassen. Hos oss hade denna nya livsstil flera entusiastiska förespråkare, bland dem Carl Larsson och Ellen Key. Om socialism talades det däremot inte mycket.

Denna rörelse vaknade först i 1830- och 1840-talets England. Detta örike stoltserade gärna över att vara världens första och största industriland med sina kolgruvor och allt flera och större spinnerier och andra fabriker. Omätliga rikedomar skapades — men också en omätlig fattigdom med slum, utsugning och förhärjade landskap. Dickens och Karl Marx har beskrivit förhållandena, få kunde undgå att se dem men få brydde sig om dem. De flesta av de s k högre klasserna var alltför upptagna av att njuta av det nya välståndet för att bekymra sig om dem som skapade det. Och om de ändå gjorde det fanns ju alltid välgörenhet och parlamentsutredningar att tillgå.

Några fanns dock för vilka detta icke var nog. Det var en samling konstnärer och konsthantverkare som utgick från den berömda författaren och medeltids-

dyrkaren John Ruskin. En av dem var William Morris.

Vem var då denna William Morris?

De som känner hans namn förbinder det gärna med sköna bokband, textiltryck och ny keramik — ja, med en helt ny riktning inom Englands konsthantverk, en riktning som blev mode och mönster för hela den konstintresserade världen. Andra kanske vet att han skrev dikter, översatte isländsk litteratur och förutom för politik också intresserade sig för Skandinavien. Men att han med åren blev en alltmer medveten och aktiv socialist har kommit i skymundan och avfärdats som ett "pinsamt" utslag av hans "konstnärsnatur".

Men det var just vad han blev — och var.

Fort gick det dock inte. Han var redan i femtioårsåldern och väl-etablerad konstnär då han definitivt och kompromisslöst anslöt sig till arbetarrörelsen, först till den Demokratiska Federationen, senare till andra organisationer. I en uppsats, *Hur jag blev socialist*, beskriver han sin uppfattning av socialismen:

"Socialism är alltså för mig ett samhällstillstånd där det

varken finns rika eller fattiga, varken herrar eller herrars tjänare, varken sysslösa eller utarbetade, varken tankens arbetare med osunda tankar eller handens arbetare med bedrövade sinnen, med ett ord ett samhällstillstånd där alla människor kan leva under lika villkor och sköta sina sysslor utan slöseri och i fullt medvetande om att skadar man en människa, så skadar man alla — det slutliga förverkligandet av det som ligger i *Commonweal*, allmän välfärd."

Och senare:

"För att sammanfatta var det studiet av historien och kärleken till och utövandet av konsten som tvingade mig fram till mitt hat mot civilisationen, som — om allting får förbli vid det gamla — kommer att förvandla historien till inkonsekvent pladder och konsten till en samling kuriositeter från svunna tider utan allvarligt samband med livet i nuet.

Men jag hade större tur än många andra med en konstnärlig inställning. Den revolutionära medvetenhet som var verksam mitt i vårt förhatliga samhälle, hindrade mig från att å ena sidan ägna mig åt att enbart okväda "framstegen", å andra sidan slösa tid och energi på något av de otaliga uppslag med vilka medelklassens halvkonstnärer hoppas föröka konsten att växa, trots att den inte längre har några rötter, och så blev jag praktisk socialist."

Som praktisk socialist insåg han klasskampens betydelse, höll föredrag, skrev artiklar och böcker, gav ut tidskrifter, stödde rörelsen ekonomiskt och deltog i demonstrationer, bland annat den blodiga på Trafalgar Square 1887.

Denna — inte minst av vår Nordisk Familjebok — förbisedda sida av Morris' verksamhet har

SPRID vi mänskors MANSNUMMER till männen i ditt liv

Sätt in 12 kr (2 kr i exp. och portoavgift) på p.g. 9024-1 och skriv på talongen "Mansnummer -77"

RUSTA FÖR FRED RÄDDA LIVET

Kvinnor och fredskamp. Från kunskapsseminariet i Kvinnokulturs regi och nytillkommet material för den fortsatta diskussionen.

Arne Heldén ARBETE

Ur arbetets idéhistoria från antiken till modern tid.

Gidlunds

Maj Wechseltmann TILL KAMP MOT VAPNET

Alarmerande genomgång av vapenindustrin och upprustningen i Västeuropa.

Låga priser och klara besked.

Det är vad konsumenterna kräver. Är man medlem i Konsum kan man sätta tyngd bakom kraven tex på stämmor och medlemsmöten. Därför är det också ofta genom Konsum som nya och bra ideér för hushållen kommer fram.

Som det här med öppen datummärkning. I Konsum kan du snart på alla livsmedel som vi själva tillverkar direkt se när varan bör förbrukas.

Eller det här med varor till ständigt lågt pris. Bra varor men lågt pris tack vare rationell hantering, enkla förpackningar och ingen reklam. Idag har vi 30 varor med ständigt lågt pris i våra hyllor.

Bör förbrukas senast
80 04 12

Valuta för pengarna

- ☐ genom öppen datummärkning
- ☐ genom varor med ständigt lågt pris
- ☐ genom konsumentnyttiga initiativ

